

Türkiye
Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
Yayıncıdır

Yıldız Sarayı Arabacılar Dairesi
Barbaros Bulvarı
80700 Beşiktaş/Istanbul
Tel: (0212) 227 37 33 - Faks: (0212) 227 37 32

© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999

Kapak Resmi
Çakırcalı Ahmet Efe ve Çetesi, 1877
(Halil Dural arşivi)

Kitap Tasarımı
Haluk Tunçay

Baskı
Numune Matbaacılık
(0212) 629 02 02

İstanbul, Temmuz 1999
ISBN 975-333-101-0

HALİL DURAL

BİZE DERLER ÇAKIRCA
19. VE 20. YÜZYILDA EGE'DE EFELER

YAYIMA HAZIRLAYAN
SABRİ YETKİN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI 78

SUNUŞ

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın 1997 yılı Ocak ayının başında düzenlediği bir toplantıya katılmak, hem de bu fırsattan yararlanıp Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırma yapmak için İstanbul'a gitmiştim. Ailemin büyük bir bölümü İstanbul'da yaşadığından, benim İstanbul'a gidişim bir anlamda ailemin kalabalık bir bölümünün bir araya gelmesi demektir. 6 Ocak 1997 akşamı yengem Bingül Erişir, evinde aile bireylerine yemekli bir toplantı düzenledi. Yemekler yenmiş, sohbet edilirken, yapmış olduğum çalışmalardan söz açılmıştı. Söz arasında, o günkü *Radikal* gazetesinde Emin Karaca'nın "Ex-Libris" köşesinde *Ege'de Eşkıyalar* kitabım hakkında bir tanıtım yazısı yayımlandığı söylendi. O sırada halam Eczacı Rüveyde Dural, benim eşkıyalık, efelik, zeybeklik konularında araştırmalar yaptığımı öğrenince, rahmetli kayınpederi Halil Hoca'nın (Dural) da bu konularda çok çalıştığını, ömrünün büyük bir bölümünde bunları araştırdığını, kitaplar yazdığını, ancak bunları bir türlü yayımlamadığını, eski yazıyla yazılmış el yazması kitapların bazılarını çevirip kitap olarak bastırması için oğlu, beden eğitimi öğretmeni ve birkaç dönem Tuzla belediye reisliği yapan Şinasi Dural'a verdiğini anlattı. Eşi Şinasi Bey'in işlerinin yoğunluğu ve beklenmedik bir anda rahatsızlanarak vefatından ötürü, bu kitapların yayımlanmadığını bize hikâye etti ve rahmetli kayınpederiyle eşinin bu kitapların yayımlanmasını çok istediklerini, ama onların bu arzularını bir türlü yerine getiremediklerini, bundan da büyük üzüntü duyduğunu belirtti. Bu konuşma üzerine, arzu ettikleri takdirde yazma metinler üzerinde çalışabileceğimi ve yayımlayabilmek için çaba göstereceğimi belirttiğim zaman çok sevindiler. Yaşlı halam tek isteklerinin bu olduğunu belirtti, 7 Ocak 1997'de de toplam 560 sayfa tutan, eski yazıyla kaleme alınmış yazma metni (iki defter) bana teslim etti.

Halil Dural'ın yazma metnini okumaya başladığımda, son derece kapsamlı, ayrıntılı bölgesel bir tarih kitabıyla ve son derece orijinal bir söz

tarih çalışmasıyla karşı karşıya kaldığı anladım. Bu çalışmanın mutlaka okurlara ulaşması gerekiyordu, bunun için *Ege'de Eşkıyalar* kitabımla bütünlük sağlaması amacıyla, kitabımı yayımlayan Tarih Vakfı Yurt Yayınları'na başvurduğum, yayın kurulunun kabulüyle çalışmamı daha da yoğunlaştırdım.

Halil Bey'in kimliği benim için büyük bir merak konusu haline gelmişti. Böylesine kapsamlı ve orijinal bilgileri kaleme alan kişiye hayran olmuştum, bu yüzden bir an önce Halil Bey hakkında bilgi toplamak istiyordum. Yaptığım incelemeler sonucunda, Halil Dural Bey'in halen hayatta olan iki kızının varlığını tespit ettim. Bu hanımları ziyaret edip tanışmak, babaları hakkında bilgi edinmek ve böyle bir çalışmayı yürüttüğüm konusunda onları haberdar edip izinlerini almak arzusunda idim. Çeşitli görüşmelerde bulunmama rağmen Halil Bey'in kızları İffet Selçuk Koper ve Sadberk Döndü Dural hanımlarla görüşemedim. Bu arada Ödemiş ve civarında yaptığım basit araştırmalar sonucunda gördüm ki o bölgede yaşayan orta yaşlı insanlar arasında Halil Hocayı tanımayan yok gibiydi, hatta bazıları Halil Bey'in çok çalışkan, araştırmacı bir insan olduğunu, çok uzun yaşadığını ve daha birçok eseri bulunabileceğini söylediler. Bu bilgiler elbette merakımı daha da arttırıyordu. Sonunda Halil Bey'in küçük gelini Nahide Dural hanıma ulaşabildim, onunla yaptığım görüşmelerde, bu konuda bana yardımcı olabilecek yegâne kişinin oğlu Aykut Dural olduğunu, ancak onun da Reyhanlı'da savcı olarak görevli bulunduğu, yazın yıllık iznine geldiğinde görüşebileceğimi bildirdi. Aykut Dural Bey ile 1998 yılı Haziran ayı içinde buluşabildik; yaptığım çalışmayı anlatınca çok memnun oldu, bana yardımcı olabileceğini belirtti. Aykut Dural, dedesine ait çok fazla malzeme bulunduğu, ancak bunlar eski yazıyla tutulmuş oldukları için içeriğini bilemediklerini dile getirdikten sonra, ailede bulunan malzemenin tamamını araştırmama açtı.

Halil Dural'ın bıraktığı malzeme ürkütücü bir boyuttaydı. 91 senelik ömrü boyunca titizce bilgi ve belge toplayan Halil Bey'in çalışmaları, notları, müsveddeleri ve gazete kupürleri, 8 klasör, 10 adet irili ufaklı defter tutuyordu ve binlerce de küçük not kağıdı vardı. Halil Bey'in efelik tarihi dışında, tamamlanmış bir "Ödemiş Tarihi," müsvedde ve yarım kalmış "Birgi Tarihi," müsvedde ve eksik "Osman Zeybek," yine müsvedde ve eksik "Gereli," müsvedde "Can Efe" tarihlerinin yanı sıra, bir de müsvedde halinde "Bakırlı" başlıklı bir tarihi romandan başka, Ödemiş'te söylenen halk türkülerini derlediği müsvedde halinde "Ödemiş'te Söylenen Halk Türküleri" başlığını koyduğu bir çalışması da vardı.

Duralioğlu Halil Rifat Bey, Ödemişli Mustafa Ağa'nın oğlu olarak 1300 sene-i maliyesinde (1884) Ödemiş'te, II. Abdülhamid devrinden

sonra adı Meşrutiyet olan mahallede doğmuştu. 1307 (1891) tarihinde Ödemiş'te Eski Konaklar İptidai Mektebi'nde öğrenime başlamış, dört sene bu okula gittikten sonra, son yılında okuldan alınıp Ödemiş Camii Kebir dahilinde Bademiyeli Hafız Hüseyin'in Hıfz-ı Kuran'ına üç sene devam etmiş, 1314 (1898) senesinde hafız olmuştu. Aynı yıl Ödemiş Rüştüyesi'ne kaydolmuş, 1317 (1901) yılında bu okuldan mezun olduktan sonra Ödemiş'in Türkmen mahallesinde Karamanîzâde Süleyman Efendi medresesinde Ulûm-ı Arabiye'den sarf ve nahv dersleri almış, 1902'de İzmir Faik Paşa medresesine kaydını naklettirerek mantık tahsiline başlamıştı. Aynı dönemde İzmir Darülmualimi'ne gitmiş ve 13 Teşrinievvel 1319 (26 Ekim 1903) tarihinde "alîyülâlâ" dereceyle Darülmualiminden mezun olmuştu.¹

Halil Bey, 1 Kânunusani 1319 (13 Ocak 1904) tarihinde ilk öğretmenlik görevi olan Ödemiş Zükür İptidai Mektebi muallimliğine atanmış, daha sonra sırasıyla 1907'de Ödemiş Nümune-i Terakki Mektebi muallim-i evvelliği, 1912'de Ödemiş Nümune Rüştüyesi ikinci muallimliği, 1915'te Ödemiş İdadisi terbiye-i bedeniye muallimliği, 1918'de Ödemiş İdadisi kısm-ı iptidai baş muallimliği ve İdadî musiki muallimliği görevlerine getirilmişti. Halil Bey 16 Teşrinisani 1336 (16 Kasım 1920) tarihinde Yunan işgal kuvvetlerince muallimlik görevinden alınmıştı.²

İşgalden sonra Halil Dural, Ödemiş Mekteb-i İptidaisi baş muallimliğine atanmış,³ daha sonra Ödemiş'te birçok okulda yöneticilik görevinin yanı sıra, müzik-beden eğitimi öğretmenliği yapmıştı. 1923'te Ödemiş Zafer (İnönü) Okulu'nu kurup müdürlüğünü üstlenen Halil Bey, emekliye ayrıldığı 1937 yılına kadar yaşamını eğitime hizmetle geçirdi.⁴

Duralioğlu Halil Bey, aktif eğitimciliğinin yanında, dernekçilik faaliyetlerinde de ön saflarda yer almış, 1925 Mayısından itibaren Ödemiş'te Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni kurmak için toplantılar düzenlemeye, gazetelere yazılar yazmaya başlamıştı.⁵ 1926'da, İzmir Vilayeti dahilinde Hima-

1 Halil Dural Bey'in öğrenim hayatına ilişkin bilgiler özel dosyasındaki "Memurin ve Ketebe ve Müstahdem-in Devlet-i Türkiye'nin Tercüme-i Hallerinin Tahririne Mahsusdur" başlığını taşıyan tarihsiz bir belgeden derlenmiştir.

2 Halil Dural'a ilişkin bu bilgiler, kendisi tarafından kaleme alınan bir rapordan derlenmiştir.

3 Bu görevde bulunduğunu gösterir 8 Eylül 1923 tarih ve 2804 numaralı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İzmir Vilayeti Maarif Müdüriyeti'nin bir belgesi, dosyalarından çıkmıştır.

4 Bu bilgiler, Halil Bey'in kızları tarafından derlenmiş olan kronolojik bir listeden sağlanmıştır.

5 "Ödemiş Mektubu: Himaye-i Etfal İçin Yardımlar", *Anadolu*, 23 Haziran 1341.

Halil Dural Ödemiş Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin açılış töreninde. 1926.

"Bozdağ'dan Bir Hatıra, Ağustos 1937." Halil Dural (solda) ve oğlu.

ye-i Etfal Cemiyeti'ni ilk kuran kişi olmuş, ardından Himaye-i Etfal Cemiyeti Ödemiş Çocuk Yuvası'nın kuruluşunu gerçekleştirmiş ve uzun yıllar cemiyetin reisliğini sürdürmüştü. Dönemin *Anadolu* gazetesinde yayımlanan "Ödemiş'te Himaye-i Etfalın Faaliyetleri" başlıklı uzunca bir haber içinde Halil Bey'in bir fotoğrafı ve fotoğrafın altında şu yazı vardı: "Yorulmak bilmeyen Himaye-i Etfal Reisi ve gazetemiz muhabiri Durallıoğlu Halil Bey."⁶

Halil Hoca, eğitimcilikteki bu yoğun çabalarının yanında, *Anadolu* gazetesinin Ödemiş muhabirliğini de yapmıştı. 1937'de emekliye ayrılan Dural, hayatını tarih araştırmalarına, derleme ve yazılara adanmış, fakat kamu görevlerini de ihmal etmeyerek Ödemiş Belediye Meclisi'nde aza olarak çalışmıştı. 31 Ocak 1975 tarihinde 91 yaşında vefat etti.

Halil Dural, 91 senelik ömründe birçok olayın tanığı olmuş, aldığı iyi eğitim sayesinde olayların neden ve sonuçlarını iyice kavramaya çalışmıştı. Bu uzun yaşamına II. Abdülhamid döneminde başlayan Halil Bey, öğreniminin tamamını bu sultanın idaresi döneminde sürdürmüş, ilk görevine

yine bu sultan döneminde başlamıştı. II. Meşrutiyet ilan edildiğinde 24 yaşında bir öğretmen olan yazar, bu harekete sempati ile bakmıştı. Ardından işgale kadar gidecek olan dönemi ve bir imparatorluğun çöküşünü bilinçli bir biçimde adım adım yaşamış, Ödemiş işgal edilince görevden alınmış, işgalin acısını derinden hissetmişti.

Kurtuluş sonrası yeni oluşumu tüm heyecanı ile yaşayan Halil Hoca, Cumhuriyet yanadaş olmuş, milliyetçi düşüncelere sahip modernleşmeci bir çizgi çizmiş ve bu kimliğini eserinde bariz bir biçimde ortaya koymaktan kendini alamamıştır. Halil Bey'in, Osmanlı Devletine bakışı olumsuzdu: "...Bu idare sevicecek bir idare miydi? Ne mal emniyeti, ne can emniyeti kalmıştı. Saray istediği vilayette dilediği gibi hareket ediyordu, vatan çocukları arada eziliyorlar, tahkir ediliyorlar ve pek çokları da sen yataksın diye Afrika'nın kızgın çöllere sürülüyorlardı. Bu idare, mutlakiyet idarenin tam koyu bir şekliydi."

Halil Hoca, aşırı olmamakla birlikte, geçmiş dönemlerde yaşanan olumsuzluklara tepki ve Cumhuriyetin ilk yıllarının heyecanlı havasına uygun olarak Türkçü düşünceye sahip olmuş ve kitabında bu düşüncelerini açıkça sergilemişti: "... Çünkü bu devirde yüzbaşı gayri Türk, jandarmasının çoğu gayri Türktü. Osmanlı İmparatorluğunu köktüren de bu gibi adamlardı. Zira bunlar vazifeyi yurt aşkıyla değil, para mukabilinde görüyorlardı." Yazar, eşyalık olaylarının nedenlerini işleyip yabancı ülkelerin,

⁶ Yukarıdaki alıntı, Halil Beyin dosyasında yer alan *Anadolu* gazetesinin kupüründendir. Kupürün üzerine 18 Mayıs 1926 tarihi yazılmıştır. Ayrıca Cemiyet, *Himaye-i Etfal Cemiyeti Ödemiş Çocuk Yuvası* (Bilgi Matbaası, İzmir, Tarihsiz) başlıklı bir kitapçık yayınlamış, bu kitapçıkta cemiyetin amaçları, faaliyetleri, kurucu ve yöneticileri tanıtılmıştır.

bu bölgede yaşayan gayrimüslim ve gayri Türk unsurların etkilerini belirirken, yine Türkçü görüşlerini sergilemekten kaçınmamıştır.

Medrese eğitiminden geçen ve hafız olan Halil Bey, gayet modernleşmeci bir kimlik takınmış, dinin ve dinsel duyguların alet edilmesine tepki göstermişti. Kitapta görüleceği üzere, takib-i eşkiya kumandanlarından Ahmet Anzavur'un üzerinde sürekli Kur'an-ı Kerim bulundurmasını ve bunu kullanarak halkın itimadını kazanmak için çaba göstermesini sert biçimde eleştirmiş, yine Çakırcalı Mehmet Efe'nin yataklarını sağlam tutmak için Alevi yürüklerin dinsel duygularını kullandığını vurgulayarak böylesi hareketlere karşı çıkmıştır.

Eseri Üstüne

Özgün halinde "19. - 20. Asır Efeleri/Ödemiş Tarihinde Zeybek" başlığını taşıyan çalışma, 15 Eylül 1955'te Ödemiş'te tamamlanmış, eski yazıyla 17x21,5 cm. boyutunda toplam 560 sayfalık iki deftere yazılmış bir metindir. Halil Dural'ın yukarıda belirttiğim gibi tamamlanmış, ancak yayınlanmamış -bir kısmı *Ödemiş* gazetesinde tefrika edilmiş- "Ödemiş Tarihi" başlığını taşıyan bir çalışması daha vardır. Kendisi "Ödemiş Tarihi" kitabını yazarken, zeybekler hakkında bir şey yazmamayı eksiklik görmüş, bu konuda da çalışmaya başlamış, bunu kitabın önsözünde şöyle anlatmıştır: "Ödemiş tarihini yazarken, zeybekten bahis açmamak doğru olamazdı. Çünkü ve biliyoruz ki, zeybeklik iyi veya kötü de olsa mazide yaşadığımız bir sahifedir. Eger bu sahifeyi yazmazsak kitap eksik kalır, geçmiş geleceğe bağlanamaz."

Müellifin bu kitabı yazmaktaki amacı, alıntıda da görüldüğü gibi, birden zeybeklik konusunu boş geçmemek, diğer yandan geçmiş geleceğe bağlamak arzusudur. Halil Dural, biyografisinde de görüldüğü üzere medrese ve darülmualim eğitiminden geçmiş, ancak profesyonel bir tarih eğitimi almamıştır. Kitabın okunmasıyla anlaşılacağı gibi yazar, hiçbir tarih araştırma yöntemine ve bilgisine sahip değildir, ancak çok ciddi bir araştırma yapmıştır. Oldukça hacimli olan bu çalışmayı kategorileştirdiğimizde, bir "bölgesel tarih" ve bir "sözlü tarih" çalışması karşımıza çıkmaktadır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren bölgesel tarih çalışmaları araştırmacıların gündemine gelmeye başlamış, kimi araştırmacılar sadece bölgesel tarih araştırmalarıyla gerçek bilgilere ulaşabileceğini iddia etmişlerdir. John Tosh, bölgesel tarihçiliğin "geleneksel olarak bölgesel tarihin, bölgesel bağlantıları bulunan, toplumdaki sosyal konumları dolayısıyla ufukları sınırlı olan amatörlerin elinde kaldığını" vurgulamış ve Tosh'un bu görüşlerini değerlendiren Salih Özbaran, "Bunu Türkiye için de ileri sürmek yanlış

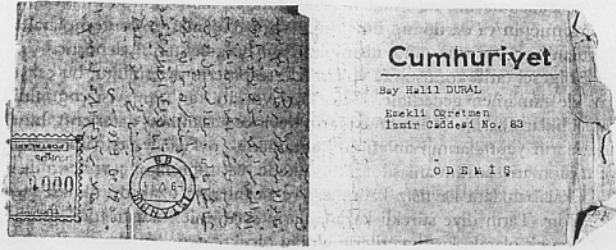
olmaz kanısındayım: Bir müze müdürünün, bir hafız-ı kütübün, bir emekli öğretmenin ya da doğup büyüdüğü yöreye hizmet göstergesi olarak işe koyulan bir amatörün uğraş alanı olmuştur bölgesel tarih" demiştir.⁷

Bölgesel tarih konusunda yukarıdaki tespitlerin doğruluğu, bu çalışma için de tamamen geçerlidir. Hele Türkiye gibi tarih anlayışı çoğunlukla çarpıklıklar üzerine oturtulmuş, tarih deyince kazanılmış zaferlerin, büyük adamların yaptıklarının anlatımı, kahramanlık öyküsü ya da siyasi, askeri ve diplomatik tarihin anlaşıldığı bir ülkede, üst toplumsal çevrelerin dışındaki kalabalıklara kayıtsız kalınması ve tarihlerine uzak durulması gayet doğaldır. Tarih diye sürekli kazananların serüvenleri araştırıldı, öğretildi; bunlara ek olarak, kısıtlı verilerle global ölçekte genellemeler yapılarak tarihsel sonuçlara ulaşılmaya çalışıldı. İşte böylesi anlayışlardan ötürü, bölgesel tarih çalışmalarına "profesyonel", "ciddi" tarihçiler (!) eğilmeyince, bu alanlardaki araştırmalar amatörlerce, emekli öğretmenlerce ve bölgenin insanlarınca yapılmaya başlandı.

Halil Dural, amatör, emekli öğretmen ve aynı zamanda bölgenin insanıydı ve yukarıdaki tanımlamalara mükemmel uyuyordu. 1930'ların sonlarında Türkiye ve dünya tarihçiliği için bölgesel tarih çalışmalarının ne olduğuna ilişkin görüşlerin hemen hiç tartışılmadığı bir dönemde, bölgesinin tarihini teorisisiz, yöntemsiz de olsa araştırmaya başlamıştı. Hele yayıma hazırladığım ve *Bize Derler Çakırcıca, 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler* başlığıyla elinizde tuttuğunuz "Ödemiş Tarihinde Zeybek" çalışması bakımından oldukça avantajlıydı. Bir kere araştırma yapacağı mekânı çok iyi taniyordu, çünkü o bölgenin insanıydı ve yaşamının tamamını bu bölgede geçirmişti. İkinci olarak da tarihini yazacağı zamana ait kesiti de çok iyi biliyordu ve tarihini yazacağı kuşağın insanıydı. Halil Bey, olayların içinde doğrudan yaşaması bile (ki bazı olayları yaşamış ve görmüştür; nitekim kitapta 14 yaşında iken bir köy düğününde Çakırcalı Mehmet'i nasıl gördüğünü, Çakırcalı'nın yaktığı Davıyanlar'ın fabrikası yangınına nasıl tanıklık olduğunu anlatıyor) yaşananları biliyor, görgü tanıklarını yakından tanıyordu. Böylesi unsurlarla donatılmış olarak yola çıkan Halil Dural, özellikle folklorla olan yakın ilgisi sayesinde ilginç bir tarih çalışması hazırladı.

Halil Hoca, kitabın önsözünde belirttiğine göre, kitap üzerinde çalışmaya 1 Mart 1937'de emekli olup dinlenmek için Bozdağ'da ev kiraladığı bir dönemde başlamıştı. Bu çalışmaya başlamasına, dinlenme döneminde tanıştığı Kara Süllü (Süleyman) adındaki bir kişi neden olmuştu. Kara Süllü, 1850'lerde doğmuş, ünlü Çakırcalı Mehmet Efe'nin babası Çakırcalı Ahmet Efe'nin yeğeni olup 1950 yılında ölmüştür. Kara Süllü

7 Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi, Toplum*, İstanbul, 1997, s. 44-45.

Halil Dural'dan kalan evraktan bir örnek. Yazarımız en küçük kâğıtlara bile notlar alıyordu.

lü, Halil Dural'ın deyişiyle, doğuşundan bir Şark hikâyecisidir. İşte bu kişi 1937 yılından itibaren hatıralarını Halil Bey'e anlatmaya başlamış ve bu ilginç hatıralar, yazarımızı bu konuda araştırmaya sevk etmiştir. Halil Dural, alçak gönüllülük göstererek, çok iyi dost olduğu Kara Süllü'yü ön plana çıkarma gayretiyle, "işte bu Ödemiş Tarihinde Zeybek, uzun süren bir dostluğun vadigâridir" demekten kendini alamamıştır. Öte yandan önsözün devamında, yazar alçak gönüllülüğünü öylesine abartmıştır ki, kitabı yazanın Kara Süleyman olduğunu, kendisinin yalnızca ona yardımcı olduğunu bile ifade etmiştir. Bu görüş doğru olsa bile, yalnızca Çakırcalı Ahmet dönemine ilişkin olup diğer bölümlerde işlenen konular ve verilen bilgilerin yoğun bir araştırma sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 1937'de konuyla ilgilenmeye başlayan Halil Dural, sıkı bir araştırma dönemi geçirmiş ve eserini ancak 1955 yılında tamamlayabilmiştir.

"Ödemiş Tarihinde Zeybek," bölgesel bir tarih olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir sözlü tarih araştırmasıdır. Sözlü tarih çalışmaları yeni bir disiplin olarak ancak 20. yüzyıl ortalarında benimsenmeye başlamıştır; Türkiye'de ise bu alandaki çalışmalar henüz emekleme aşamasındadır.⁸ "Ödemiş Tarihinde Zeybek" kitabının kaynaklarında en önemli yeri olayların tanıkları ya da tanıklara çok yakın kişilerin anlattıkları bilgiler almaktadır. Halil Dural kitabını hazırlarken, o döneme kadar Türkiye'nin tarih araştırmacılığında hiç kullanılmamış, hatta adı dahi duyulmamış olan bir yöntem uygulamaya sahasına sokmuş, altmış civarında kişinin bilgisine başvurmuştur. Bilgisine başvurduğu kişilerin büyük bir çoğunluğunu mesle-

8 Sözlü tarihin en önemli yanı, yazılı kaynakların bizlere ilemediği bilgilere ulaşabilme olanağı sağlayabilmesidir. Yazılı belgeler çoğunlukla toplumda üst katmanlara

ğinden oturduğu muhite, evlerine kadar ve konuyla ne gibi bir ilgisi olduğuna varıncaya kadar tanıtmıştır. Bu kişilerin içinde toplumun her kesiminden insanı görmek mümkündür. Kara Süllü'nün anlattıkları ile başlayan kitaba, Yörük Dalcı Ali Bey, Müderris Hacı İbrahim Serçioğlu, Çoban Mustafa, Dudu Hatun, Genevli kahveci Hacı Köse, Sekiköy'den Çoban Hasan, Zeytinlik Genev köyünden nalbant Hacı Mehmet, Tekelli mevkiinde fırıncı-katmerci Arif, hükümet kahvecisi Osman Çelebioğlu, Ödemişli âlim Halil Türkay, zaptiye Boşnak Mahmut Gezersoy, Toscalı Zeybeğin amca oğlu Ali Molla, Kel Panayot'un bedeli Arap Mehmet, manifaturacı Kırkayak Hüseyin Bey, Poslu Mehmet Efe'nin kızı Aha-doğlu, Berber Hacı Tevfik, Bayındırlı Mülazım Mehmet, Dadbey köyünden Suyolcu İbrahim, Genev'den Kişkiş Mehmet'in komşusu, Kaymakçılı İsmail Efe'nin kızı Dudu Turan, Kamalı Zeybeğin kızı Arap Hasan oğlu Ali, Keles bucağı aşar kol memuru Davut Efendi, Ödemişli Eskiçi Rıza, Ödemiş redif taburu kumandanı Halim Pertev Bey, Çakırcalı çetesi kızanlarından Çolak İsmail ve Kerimoğlu İsmail gibi kişiler olaylara ilişkin tanıklıklarını anlatarak bilgi vermişlerdir. İsimlerin çeşitliliğinden görüleceği gibi, nalbanttan tabur kumandanına, katmerciden âlime kadar sıradan pek çok insan bir tarih çalışmasına kaynaklık etmişlerdir.

Sözlü tarihte anlatılanlar, genellikle yaadıkları yerin gündelik sosyal yaşamına ilişkin önemli bilgiler verirler, özellikle artık o yerde bulunmayan bazı maddi kültür öğelerine dikkatimizi çekebilirler. Sözlü tarih esaslı bu çalışmada Halil Dural, yöreyi çok iyi tanıdığından, ayrıca tanıkların da yardımıyla "Ödemiş Tarihinde Zeybek" kitabında, çalışmaya mekân olan bölgeye ait eski maddi kültür öğeleri ayrıntılarıyla anlatılmış, bugün için mevcut olmayan yerler tasvir edilmiştir. Bazı örnekler vermemiz gerekirse, Ödemiş cezaevinin Emmioğlu konaklarının bodrum katı olup üst katının hükümet daireleri olduğu, Ödemiş'in Karaağaçlık meydanı ve oranın 1950'lerde Ticaret Odası binası olduğu, Ödemiş'in Çatalyol mahallesinin Eski İstasyon caddesi olduğu anlatılmış, ayrıca Birgi'nin Sinne mahallesi, Kösel köyünün küçük camii ve beş basamaklı minaresi, Eski İstasyon caddesi ve İncir Kooperatifinin önünden Saraç Mehmet Sokağı, tahta minareli mini mini köy mescitleri gibi yerler kitapta yer almıştır. Ayrıca yazar kitabını hazırlarken, coğrafyaya büyük önem vermiş, harita üzerinde ciddi

ait bir kesime ilişkin bilgileri bizlere ulaştırır, bu yüzden yazılı belgeler çoğunluğa ve basit, gündelik yaşama ilişkin bilgileri pek içermeyiz. Onun için sözlü tarih anlayışı, siyasi tarih anlayışından çok, sıradan insanların gündelik yaşamlarının zaman içinde nasıl değiştiğini gösteren sosyal tarih anlayışını hedefler. Bkz. Arzu Zürkmen, "Sözlü Tarihin Yerel Tarih Araştırmalarına Katkısı", *Yerel Tarih*, Nisan 1998, Sayı 1, s. 13-14.

çalışma yaparak, köyler ve kasabalar arasındaki yolları, geçitleri, dağları, gölleri özenli bir biçimde tanıtmış, yol tarifleri yapmıştır. *

Bu kitapta yerellik oldukça ön plana çıkmıştır, özellikle kitap içindeki anlatımlarda da görüleceği üzere, halkın yerel konuşma diline sadık kalmaya çalışılmış ve sözcükler yerel söyleyişe uygun yazılmıştır: civara (sigara), yakarın (yakarım), ülen (ulan), ikram edeyin (edeyim) vb. Yerel söyleyişlerden başka, Ege bölgesinde o dönemde yaşayan Rum, Ermeni ve Musevilerin de konuşma biçimleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, yerel sözcükler de metin içine serpiştirilmiştir: Harlak (kuvvetli akan su), harım (küçük sebze bahçesi), omca (kütük), kapının mandırızı (basmalı kapı sapı), çöp çıldırtısı (çıtırtı), eşeğin çilbiri (yuları), pıdad (elbise), tehvil (işleme ipliği), burun şişirmek (tafra yapmak), kök dinini (küfür), anafor (birinden avanta para almak), koygun (derin), kapının dayacağı (dayama tahtası) vb.

Yazarın Yöntemi ve Olaylara Yaklaşımı

Halil Dural, kitabında kronolojik bir anlatımı esas almakla birlikte, çok fazla tarih göstermemiştir. Kitapta birkaç kronolojik hata dışında (bu hatalar tarafımdan ilgili yerlerde dipnotta belirtilmiştir) anlatılanlar tamamen yaşananlara uygun ve doğru bilgilerdir. Kitap bazı kaynaklara dayanılarak yazılmış, hatta son cümlesinde Halil Bey bu durumu açıkça dile getirmiştir: “Çakırca hakkında bugüne kadar yazılan bütün eserlerin iddia ve mütalaalarını akıl ve mantık süzgecinden geçirdikten sonra, bunlardan da faydalanmak suretiyle...” Böyle anlatılmakla birlikte, Halil Bey birkaç yerde zikrettiği *Ahenk* gazetesi dışında hiçbir kaynak göstermemiş ve atfta bulunmamıştır.

Yine de, Halil Bey’in kullandığı kaynakların bazılarını tespit edebildim. Bunların başında Çakırcalı Mehmet Efe üzerine yazılan ilk kitap olan İzmirli gazeteci Zeynel Besim Sun’un 1934’te yayımladığı *Çakırcı Efe*⁹ kitabı gelmektedir. Bundan başka, Murat Sertoğlu’nun yazdığı *Çakırcalı Mehmet Efe ve Çakırcalı Efe Nasıl Vuruldu*¹⁰ ile Ziya Şakir’in kaleme aldığı *Efeler Alemleri-Eski Efeler ve Efeler Alemleri-Ger Ali*¹¹ kitaplarıdır. Halil Dural bu kitaplar üzerinde ayrıntılı biçimde çalışmış, kenarlarına

* Halil Dural’ın üzerinde çalışma yaptığı harita ve notları klasörlerin içinden çıkmıştır. Bu harita s. 38’dedir.

9 Zeynel Besim Sun, *Çakırcı Efe*, İzmir, 1934.

10 Murat Sertoğlu, *Çakırcalı Mehmet Efe*, İstanbul, Tarihsiz; Murat Sertoğlu, *Çakırcalı Efe Nasıl Vuruldu*, İstanbul, 1943.

11 Ziya Şakir, *Efeler Alemleri-Eski Efeler*, İstanbul, Tarihsiz; Ziya Şakir, *Efeler Alemleri-Ger Ali*, İstanbul, Tarihsiz.

notlar düşmüş, ancak büyük çaplı alıntılar yapma yoluna gitmemiştir. Bu kitaplardan Zeynel Besim’in *Çakırcı Efe* kitabı bu alanda yayımlanan ilk kitaptır. Daha sonra yayımlanan birçok kitap, Sun’un kitabındaki bilgileri tekrarlamıştır. “Ödemiş Tarihinde Zeybek”, bilgi edinme açısından bu kitaplardan yararlanmakla birlikte, çok farklı bilgiler içerdiği için onların bir tekrarı değildir. Halil Dural kimi yerde “...hadisesinde başka türlü yazanlar olmuştur...Üyüdurulmuştur. Fakat doğrusu bizim yazdığımız şekildedir” diyerek o güne kadar bu konuda kalem oynatanları eleştirmekten kendini alamamıştır. Halil Bey’in kaynaklarının orijinalliği, sözlü tarih yöntemi uygulamasından ve dönemin tanıklarını kullanmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim kitabın son paragrafında yazar yöntemini şu cümle ile anlatıyor:

Ben bu eseri şu esaslara dayanarak hazırladım:

A- Kendi müşahedelerim.

B -Hadiselerin içinde yaşayanların ifadelerini yine kendi ağızlarından dinlemek suretiyle.

C- Çakırca hakkında bugüne kadar yazılan bütün eserlerin iddia ve mütalaalarını akıl ve mantık süzgecinden geçirdikten sonra, bunlardan da faydalanmak suretiyle.

Kitap Çakırcalı Ahmet’in yaşamıyla başlamakta, hatta biraz daha öncesine giderek 19. yüzyılın son çeyreğinde faaliyette bulunmuş efeleri de anlatmaktadır. Bu açıdan kitabın başlangıcı Kara Süllü’nün anlattıklarından ötürü ilginç ve orijinaldir. Çünkü bu dönemde yaşamış efeler hakkında bilgi hemen hemen yok denecek kadar az olup kaynaklar da son derece yetersizdir.¹² Öte yandan Ege eşkıyasının en önemli isimlerinden olan ve eşkıyalık olaylarının odak noktasında bulunan Çakırcalı Mehmet Efe’nin çocukluğu ve eşkıyalık öncesindeki gençlik yıllarına ait bilgiler, yukarıda anmış olduğumuz çalışmalarda basmakalıp bir biçimde yenilenmiştir. Ancak Halil Bey, bu dönemi oldukça ayrıntılı olarak işlemekte ve yeni bilgiler sunmaktadır.

Halil Dural, zeybekliğe onurlu bir anlam yüklemiş, zeybeği bir şövalye gibi tanımlayıp “...zeybek, biçişinin ekmeğini yiyen adamdır. O hırsız, sahil vesaire değildir” diyerek, teorisini hiç bilmemesine rağmen Ege zeybeklerine bir “sosyal haydut” payesi kazandırmıştır.¹³ Kitapta yirmi efe ile

12 Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997 (2. bas.), s. 49-50.

13 Sosyal eşkıyalığın tanımlanması için bkz. Eric Hobsbawm, *Haydutlar*, Çev. F. Taşkent, İstanbul, 1992 (2. bas.), s. 11 ve Yetkin, *age.*, s. 9-10.

yirmi üç çete yer almıştır. Bu efeler ve çeteler işlenirken, kimlikleri, aileleri, muhitleri, neden eşkıyalığa başladıkları ve eşkıyalıktan önceki hayatları son derece ayrıntılı ele alınmış, haklarındaki böylesi kapsamlı bilgiler ilk defa bu kitapta anlatılmıştır. Eşkıyalık konularıyla ilgilenenlerin iyi bildiği bir konu vardır: eşkıya-yatak ve eşkıya-halk ilişkileri. Bu çalışmada eşkıyanın yataklarının kimler olduğu, nerelerde oturup ne gibi işler yaptıkları, efelerle nasıl haberleştikleri gibi orijinal bilgiler de yer almıştır.

Haydutluğu teorik açıdan kaleme alan ünlü İngiliz sosyal tarihçisi Eric Hobsbawm, prekapitalist ilişkilerin yaşandığı bölgelerdeki önde gelen ailelerin gücünü kendilerine bağlı haydutlardan aldığını söyler.¹⁴ Halil Dural bu konunun teorisine ilişkin hemen hemen hiçbir bilgiye sahip değilken Davıyanlar, Çiğdemoğulları vb. yörenin zengin ve güçlülerinin eşkıyaları politik bir güç olarak kullandıklarını, efelerin böyle güçlülere bilmeden hizmet ettiklerini, araştırmaları sonrasında çok doğru bir yorumla tespit etmiş ve açıklamıştır.

Kitabın başka bir ilginç boyutu da II. Meşrutiyet dönemine ilişkin anlattıklarıdır. Küçük ölçekli bir yerleşimde II. Meşrutiyetin ilanı, İttihat ve Terakki firkasının faaliyetleri, Çakırcalı için firkanın oluşturduğu heyet-i irşadiyenin çalışmaları ve bunların görgü tanıklarınca anlatılması kitabı daha da ilginç hale getirmektedir.

Kitapta eşkıyalık olaylarının oluşumunda yabancı ülkelerin rolü açıkça anlatılmış, Çakırcalı ile yabancıların ilişkileri üzerinde durulmuş, bunların da ötesinde eşkıya ile zaptiyeler arasında yaşanan çarpışmalar, eşkıya takibi ve bu takipler sırasında yaşanan sorunlar, zulüm, işkence ve sürgün uygulamaları hep birinci ağızdan kaynaklara dayandırılarak anlatılmıştır.

Bu kadar kapsamlı ve ayrıntılı olmasına rağmen, bir iki ufak anlatım dışında kitapta Men-i Şekavet Kanunu ve Çeteler Divan-ı Harbinden bahsedilmemiştir. Bu eksiklik göze çarpmakla birlikte, gerçekten tarih araştırmalarının dışında kalmış sıradan insanların yaşadıklarını bu kitapta bulabilmekteyiz. Öylesine bulabilmekteyiz ki, yaklaşık yüz yıl öncesine ait bir dönünün tüm ayrıntısını öğrenmekte, düğünde görevli zurnacı Kara Veli ve saz ekibini, Çengi Arap Hatice'yi tanımakta, tarihte tamamen "öteki"leştirilen Kepeçen adlı gezginci yosmayı bile bu kitapta bulabilmekteyiz.

Kitabın Anlatımı

Halil Dural kitabını son derece basit, akıcı bir dil kullanarak, konuşur gibi yazmıştır. Eğitimi itibarıyla iyi bir Osmanlıca bilgisine sahip olmasına rağmen, anlaşılabilir bir Türkçe kullanmak için özel çaba harcamıştır. Ki-

¹⁴ Hobsbawm, *age.*, s. 78.

tabı yazarken özen göstermiş, konunun can alıcı yerlerini kırmızı kalemle, okunması zor olan yer isimleriyle özel adları da Latin harfleri ile yazmış, ayrıca anlamı zor olan ve çok fazla kullanılmayan kelimelerin yanına parantez içinde açıklamada bulunmuştur. Yayına hazırlayan olarak metne müdahale etmemeye gayret ettim; yalnızca anlaşılamayacak kadar bozulmuş cümleleri düzelttim, çok uzun kurulmuş cümlelerde anlam sapmasını önlemek için noktalama işaretleri koymak ve anlamı bozan yazımdan düşmüş kelimeleri köşeli parantez içinde eklemek zorunda kaldım. Bazı artık kullanılmayan Osmanlıca kelimelerin anlamını vermek, metin hakkında bazı açıklamalar yapmak için dipnotlar ekledim ve bunlara kendi inisiyallerimi koydum. "(S.Y.)" olarak belirtilenler dışında metindeki dipnotlar Halil Dural'a aittir. Aksi belirtilmedikçe kitaptaki fotoğraflar da Halil Dural'ın arşivinden çıkmadır.

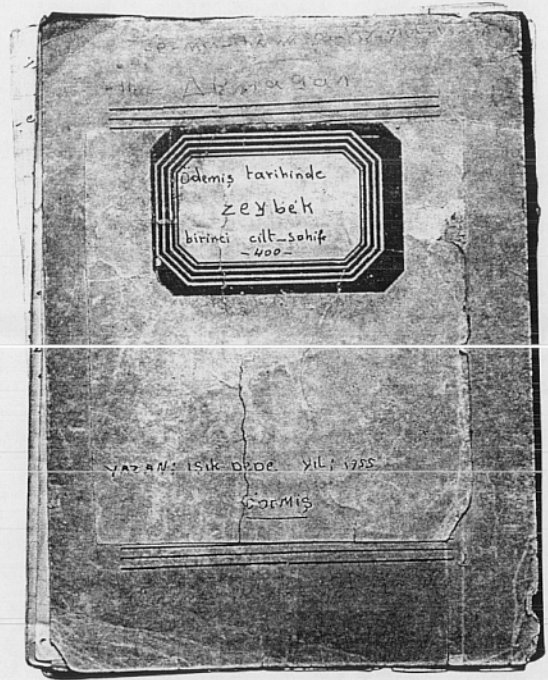
Teşekkür

Rüveyde Dural bu yazmaları bana ulaştırdı, kızları (kuzenlerim) Ufuk ve Işık babaları Şinasi Dural'ın bu kitabı yayımlamayı çok arzu ettiğini, ama ömrü vefa etmediğini, bu yüzden baba ve dede yadigarı kitabın yayımlanmasını çok istediklerini söyleyip beni teşvik ettiler. Halil Dural'ın Ödemiş'te yaşayan kızları Sadberk Döndü Dural, İffet Selçuk Koper ile gelini Nahide Dural, Aykut Dural aracılığıyla yazarımızın tüm çalışmalarını ve dosyalarını çalışabilmem için bana sundular. Üniversitedeki meslektaşlarım ve arkadaşlarım bir an önce kitabı yayına hazırlamam konusunda teşvik edip destek oldular. Hocam Salih Özbaran değerlendirme bölümünü titizce okuyup, yapıcı uyarılarda bulundu. Eşim Ferahnaz yoğun çalışmamın her anında, çalışma mekânım olan evde her türlü rahat ve kolaylığı sağladığı gibi metnin, bilgisayar yazımında da yardımcı oldu. Tarih Vakfı Yurt Yayınları kitabı yayımlamayı önerdi. Saymış olduğum tüm kişi ve kurumlara teşekkür etmenin benim için zevkli bir görev olduğunun bilincindeyim.

Dr. Sabri Yetkin
Karşıyaka/İzmir, Mart 1999

İÇİNDEKİLER

Önsöz	4
Çakırcalı Ahmet Efe ve Hayatı	7
Çakırcalı Lakabı Ahmet'e Nereden Geldi	8
Çakırcalı Mehmet Efe ve Hayatı	56
Efe Nadire Hanım ile Evleniyor	64
Kara Mustafa ile Fatma Nasıl Öldürüldü	65
Dönelim Biz Hapishane Hayatına	73
Çete Faaliyette	80
Toscalı Kimdir, Nasıl Zeybek Olmuştur	97
Toscalı Çetesi Yüzde	102
Çakırcalı Çetesi Adagide'de	105
Bozcayaka Müsademesi	106
Doyrıanlı Vakası ve Poslu Mehmet Efe Çetesi	114
Efe Alevileri de Şöyle Tavlardı	131
Çakırcalı Çetesi Çine'de	124
Çakırcalı Çetesi Tire'de	125
Çakırcalı Çetesi Bodrum'da	127
xviii Efenin Fukaraseverliği	150
Kamalı Zeybek Harun Çorbacı'dan Intikam Alıyor	160
Çakırcalı Çetesi Kamalı'nın Pususuna Düşüyor	166
Gökdeli Mehmet ve Hayatı	176
Hükümet Çakırcalı'nın Evlerini Yakıyor	189
Erbeğli Vakası	196
Çakırcalı Faaliyette	203
İnce Mehmet Efe ve Çetesi	207
Çakırcalı'nın İsmail Efe'yi Öldürmesi	217
Ayasuret ve Gere Vakaları	210
Çakırcalı Muta'ın Oğlunu Kaldırıyor	221
Çakırca Çetesi Hamza Bey'in Çiftliğinde	231
Çakırcalı Mehmet Efe Af-ı Şahaneye Mazhar Oluyor	233
Çakırcalı Dördüncü Defa Evleniyor	234
İzmir Valisi Kâmil Paşa Ödemiş'te	247
Meşrutiyet İlan Ediliyor	254
Binbaşı Rüstem Bey Hadisesi ve Çakırca'nın Üçüncü Defa Dağa Kaçması	260
Kaymakçılı Koca Mehmet Çetesininin Faaliyeti	265
Koca Mehmet Çetesi Pusuya Düşüyor	270
Çöpköy Müsademesi	273
Çakırcalı Muğla Postasını Soyuyor	280
İkinci Arpaz Baskını	281
Çakırcalı Foti'yi Dağa Kaldırıyor	282
Cevizalanı Müsademesi	283
Üçüncü Arpaz Baskını	287
Kürt Ali'nin Kurduğu Çete	295
Hacı Mustafa Çetesi	296

Halil Dural'ın çalışmasının birinci defteri

Halil Dural'ın defterinden bir sayfa.

Halil Dural'ın ikinci defterinin kapağı.

Halil Dural'ın defterinden bir sayfa.

ÖNSÖZ

1937 Martının birinci günü emekliye ayrıldığı zaman otuz küsur yılın ağır yükünü hafifletmek ve dinlenmek üzere o yazı Bozdağ yaylalarında geçirmeyi düşündüm ve çocuklarımla kiraladığım bir evde kaldım. Bozdağ'ın zirvesi 2020 metre olarak ölçüldü, köy ise 900 metrededir. Aydın beylerine yazları merkezlik vazifesi yapmış, tarihi ve tabiatın en güzel yerlerinden biridir. Yazın en sıcak gününde sıcaklık 25 dereceyi geçmez, çamlık, suluk ve meyvelik ve sakin mahaldir.

Bizim Kara Süllü veyahut Kara Süleyman işte bu Bozdağ köyüne çıkan Kestanelik denilen şose üzerinde güneye bakan badem şeklinde boz bir sırtın ucunda ve kuytu bir kışlakta toprak örtülü damlarda oturur. Davarları, arıları ve kestane bahçeleri ile yaz kış orada meşgul olur. Bu mahal, Bozdağ köyüne 13 km, Birgi'ye yakınlığı ise 17 km'dir. Kara Süleyman, cuma günleri semersiz eşiğinin sırtına bir kepenek atar ve üstüne atlar, Bozdağ köyüne cuma namazına gelir.

Bozdağ köyünün pazarı cuma günü kurulur, civardaki yörükler yağ ve peynirlerini satmak üzere pazara gelirler. Birgi bucak merkezinden de sebze, bakkal ve manifaturacı gibi satıcılar da pazarı doldururlar. Ben Kara Süleyman ile bu yılda ve bu köyde tanıştım, önce hayrete düştüm, sonra da dost oldum. Bu dostluğumuz o kadar içli idi ki her cuma günü-müz beraber geçirdi. Bu yılı daha birçok yıllar takip etti, biz köyün buz gibi soğuk çeşmelerinin başında serin çamlar ve ulu çınar ağaçlarının altında kahvelerimizi içerken Kara Süllü Emmi de, geçirdiği uzun maceralı hayatını hikâyeye başlardı. Mesleği gençlikte çobanlık, fakat onun ne koyununu gütmeyeği ağa, ne ekmeğini yemediği zengin, ne elini öpmeyeği imam, ne tanışmadığı zeybek ve ne de atlatmadığı Osmanlı kalmıştı!

İkinci Abdülhamid bunu, sen zeybek yatağın diye önce Garp Trablusuna sürmüş, orada meşhur zeybek Gereli'nin (Ger Ali) arkadaşı Parmaksız Arap ile tanışmış, [sonra] affa uğramış, yurduna dönmüş ve bir zaman sonra da Selanik'e ikinci defa sürgün edilmiş, on parasız kalmış, ha-

Bozdağ Köyü, 1939 civarı. Solda Kara Süllü, sağda Halil Dural.

yatta çok sıkıntılı günler geçirmiş ve böylelikle birçok resmi, hususi şahsiyetlerle tanışmış; nihayet bir çanklı erkân-ı harp olmuş, hayatta her şeyden mahrum kalmış ve fakat bir hatıralar dünyası biriktirmiş ve üstelik amcası Çakırcalı Ahmet Efe ve oğlu Mehmet devirlerinde vakitlerini çok defa onlarla beraber geçirecek aklığını bu suretle kısmen de olsa öldürmüştür.

O doğuştan bir Şark hikâyecisidir ki kendi anlattıklarından heyecana kapılır. Duyduklarını, gördüklerini anlatırken kendini bunlara öylesine kaptırır ki, hikâye bir defa başladı mı, bir saat mi, yoksa bin bir gece mi süreceğini kimse ve hatta kendisi de kestiremez. Bundan başka bir de dededen kalma hatıraları vardır. O, meşhur Kurucaovalı Koca Köse denilen Yörük'ün torunudur. Koca Köse'nin vaktiyle Karaosmanoğlu ile Birgi'deki mütesellimi Kara Oğlu'na yapmadığı muziplik, şakaya getirip de o beleri bükülmez derebeylerine kurmadığı tuzak kalmamış. Çok kereler dedesinin bu örfü beylerin tatlı uyuklarını kaçirttığını ninesi Şerefli hatundan bir ninni dinler gibi dinlemiş ve bunlara benzer nice maceralı hikâyeleri ta o zamandan başlayarak kafasında biriktirmeye başlamıştır.

O hikâyeci dehası, öyle önünde durulmaz bir kuvveti ki, gençliğinde meşhur Osman Zeybek ile Küçük Menderes ve onun dolambaçlı çayırıklarında geçirdiği bir gülünçlü vakayı hikâye ederken, gülmekten kendisini alamazdı.

İşte Ödemiş Tarihinde Zeybek, bu uzun süren dostluğun yadigarıdır. Bu eseri biz de dostlanımıza ithaf ediyoruz, çünkü dostluk bu adamda kutsi bir ihtirastır. Hikâyelerinin her biri muammalarla doludur. Mizacı, işgi ve kanaat sabitliği, neşesi, sonra da muzdarip bir ruhu ferahlatan o

anlatma haz ve zevki ile kendisini diğer hikâyecilerden ayırır ve dinleyeni hiç sıklamaz. Muhterem okurlarım, işte işin hulâsası şudur: Hakikatte bu yazıları yazan ben değil, Kara Süleyman'dır. O yalnız benim görüşümle her şeyi görmeye çalışmıştır. Daha doğrusu benden faydalanmıştır.

Bu yaman adam 1850 tarihlerinde doğmuş, 1 Mart 1950 Çarşamba günü ölmüş, tam bir asır yaşamış ve bu canlı sayfaları bize hediye etmiştir. Birinci büyük hikâyesi, amcası Çakırcalı Ahmet Efe'nin macera dolu hayatıyla başlar.

Ödemiş tarihini yazarken, zeybekten bahis açmamak doğru olamaz. Çünkü biliyoruz ki, zeybeklik iyi veya kötü de olsa, mazide yaşadığımız bir sayfadır. Eğer bu sayfayı yazmazsak kitap eksik kalır, geçmiş geleceğe bağlanamaz. Bu bakımdandır ki, zeybeği yazıp, tarihe mâl etmek zarureti hasıl olmuştur. Gerçi bu güne kadar bu hususta birçok eser yazılmış ise de bariz hatalar işlenmiştir. Hele çekilen filmlerdeki acayip şekiller zeybeği büsbütün kötülemiştir.

Bu insanlar eğriyi doğru sanmışlar ve bilmeyerek yalan da söylemişlerdir. Daha zeybeğin üstünden yarım asır bile geçmeden, mezar taşları düşmeden ve bu işin içinde yaşayanların birçoğu sağ iken bu doğru oimuyor. Türkülerini nota ile kesinleştirdik, kıyafetlerini de resimleştirmek suretiyle zeybeği heveslilere takdim ettik. İstiyorum ki vatandaş bu yazılardan eski günlerde hayatın ne suretle geçtiğini görsün ve okusun, ondan sonra hükmünü yine kendi versin! Bunun içindir ki biz zeybeği Çakırcalılar namı altında tertip ve tespit ettik. Muvaffak olabildikse ne mutlu bize.

Halil Dural
15 Eylül 1955

ÇAKIRCALI AHMET EFE VE HAYATI

Bize derler Çakırca
Yar Fidan boylum
Yakanz konakları

Şimdi burada Kara Süleyman konuşuyor:

“Çakırcalı Ahmet Efe 1824 yıllarına doğru Ödemiş'in Birgi bucağına bağlı Ayasurat, yeni adıyla Türkönü köyünde doğmuştur.¹ (Halk arasında bu köye hâlâ Ayasuluk denmektedir. Ayasurat hakkında bir efsane de mevcuttur.)² Hacı Davut adında birisinin oğludur. Bu Hacı Davut ailesi

- 1 Hicri doğumu 1240, ölümü 1299; miladi doğumu 1824, ölümü 1883. 59 sene yaşamıştır.
- 2 Ayasluğ. Halk dilinde Ayasuluk. Ödemiş-Kiraz şosesi üzerinde 47 evde 253 nüfuslu bir köydür. Birgi bucağına bağlıdır. İşte bu köy Çakırcalı Ahmet Efe'nin köyüdür. Osmanlı hükümeti zamanında bu köy devlet kütüklerine Arap harfleriyle Ayasuret şeklinde yazılmış. Halk dilinde ise Ayasuluğ diye söylenir ve konuşulurdu. Bu Ayasurat köyü, Bozdağ silsilesinden güneye ayrılan bir kolun ucunda ve ovada kurulmuştur. Bu dağın tepesinde ayı şeklinde bir büyük taş vardır. Bu taş hakkında da şöyle bir efsane mevcut olduğunu işitiyoruz. Şimdi sözü Dudu hatuna bırakıyoruz: “Ayasurat köyünün genç ve güzel kızları sabahları davar ve ineklerini öllerine katarak dağa otlatmaya çıkarırlarmış. O zamanda bu dağda bir ayı belirmiş, arada sırada köyün genç kızlarına saldırırmış, bunun içindir ki kız ana babaları korkar olmuşlar, daima tedbirli bulunurlar, kızları yalnız bırakmazlarmış. Bir gün yine köyün güzel bir kızı büyükannesini beraberine alarak dağa hayvanlarını sürerken, büyük bir ayı öllerine çıkmış, köyün güzel kızını yakalayıp kaçmaya başlamış. Kızın feryadı büyükanneneyi şaşkına döndürmüş, büyükanne bakmış ki torununu ayı kucaklamış kaçırıyor, kendisi yardımda bulunamayacak ne yapsın çaresiz kalınca ulu tanrıya sığınmaktan başka bir şey kalmamış, hemen olduğu yerde çömelmiş, hem dizlerini dövüyor ve hem de tanrıya şöyle haykırıyormuş: Naha taş olasin koca ayı, bulup bulup da benim bi danem Cennet'im mi buldun. Ulu tanrım benim yardımcım sen ol bu koca ayıyı taş yap! Havva ninenin bu çağrısını tanrı kabul etmiş, ayı aracıta bir taş olmuş ve Yörük kızı Cennet de ninesinin kucağına koşmuş ve beraberce Ayasurat'taki evlerine dönmüşler.”

Burhan aşiretinden olup on sekizinci asrın başlarında ve III. Ahmed'in zamanında perakende aşiretler arasında gelip bu köye yerleşmişlerdir.

Bu aşiretten bir kısım ise Kurucaova köyünde ve Tire'nin Yiğenli ve Nazilli ilçesinin Burhaniye köyünde yerleşmiştir. Turgutlu kasabasının Dağ Marmara bucağına bağlı Sivrice Burhan'da da iskân olunanlar vardır, geniş bir aşirettir.

Hacı Davut ailesi bu suretle bu köye yerleşince, zamanla bu köyde bağ ve bahçe sahibi olmuşlardır. Ahmet'in babası Hacı Davut, adından da anlaşılacağı üzere çok dindar bir adammış. Hacı Davut Birgi bucağına bağlı Kurucaova köyünden (Kaçarlar) boyundan ve Çıyanlı aşiretinden meşhur Koca Köse diye ün alan Yörük'ün kızı Şerefli Hatun ile evlenmiştir. Hacı Davut'un Şerefli Hatun'dan üçü erkek olmak üzere dört evladı dünyaya gelmiştir. Ayşe, Ahmet (Çakırcalı), Kara Mahmut ve Ömer. Bunlardan Ahmet Türkönü köyünden Ali Peçe'nin kızı Ayşe ile evlenmiştir. Ahmet'in de üçü kız biri oğlan olmak üzere dört çocuğu olmuştur. Oğlan meşhur Çakırcalı Mehmet Efe'dir. Kızlar Hatice, Emine ve Fatma'dır.

Hacı Davut'un zeybekliği yoktur. Anasının babası Koca Köse'nin de zeybekliği yoksa da bu adam çok yaman, zamanının ağa ve beylerini kafesleyecek kadar dessus [hileci] ve ele avuca sığmaz yaman bir adammış. Birgi mütesellimi Karaoğlunu nasıl korkuttuğu Ödemiş gazetesinde çıkmıştır (1948). Karısının babası Ali Peçe ise meşhur zeybek Kelesovalı (Kıraz), Karaayak denilen şaki ile gezerken hükümet kuvvetleri bu çeteyi yüze çıkarmak (kabahatini bağışlamak) bahanesiyle Aydın'a davet etmiş, Karaayak çetesi Aydın'a girerken hükümetin kurduğu pusuya düşmüş ve silahların patlaması üzerine Ali Peçe tabanı kaldırıp kaçmış, diğer arkadaşlarının kimi öldürülmüş ve kimi de yakalanmış ve hapis edilmiştir. Ali Peçe Aydın'dan doğruca Salihli'ye geçip, bir müddet orada Borla'da Yörükler arasında saklanmış ve orada eceliyle ölmüştür. Çakırcalı Ahmet'in gerek ana ve gerek karısı tarafından biraz zeybeklik buluşıklığı vardır.

Çakırcalı Lakabı Ahmet'e Nereden Geldi

Çakırcalı Davut'un oğlu Ahmet, çakır değildi. Hafif çakıra meyyal, orta boylu idi. Ahmet'e bu lakabın takılmasına şu hadise sebep olmuştur: Yine Burhanlı aşiretinden olup Tire'nin Yiğenli köyüne iskân olunan Yörükler arasında bir Çakır Ahmet vardı, bu adam hakikaten çakırdı. Çakır Ahmet Ödemiş'in Kışla (Kışlak) köyünden ve Yörüklerden birinin kızı ile evlenmişti. Bu Çakır Ahmet çok mutaassıp ve sinirli tabiatlı bir adamdı. Karısını olur olmaz şeylerden ötürü haşlar, bağırır ve çok defalar da döverdi. Hele bir erkekle görüşür ve konuşur veyahut ona bakarken görürse muhakkak çiğnerdi. Kıskaç bir adamdı, karısı Çakır Ahmet'in böyle sürüp giden eza

ve cefalarından bıkmış bütün her şeyi göze alarak ne olursa olsun deyip örmesiyle çocuğunu arkasına sararak kocasına görünmeden anasının yanına Kışla köyüne kaçmıştı. Bu firar işi Çakır Ahmet'e çok dokunmuş ve bunu bir türlü hazmedememiş ve çok da ağırına gitmişti. Hemen beline nazir biçimini sokunca doğru Kışla'ya karısını aramaya çıkmıştı.

Çakır Ahmet kaynanasının evine varmış, karısını orada bulunca ilk sözü şu olmuştur:

- Senin evin yok mu, burada işin ne kalk bakalım! demiş, karısının koldan tutup kaldırmıştı. Çakır Ahmet'in bu köyde yetişmiş altı kayını vardı. Onlar da ablalarını sıkıştırmışlar ve hepsi enişmeleri tarafını iltizam edince çaresiz Ümmü kadın bu hale şaşmış kalmış, anasından, kardeşlerinden yüz bulamayınca gitmeye mecbur kalmıştı. Çakır Ahmet'in çok öfkeli olduğunu yüzünü görenler anlamakta güçlük çekmezlerdi. Ahmet kaynanasının evinde oturup bir kahve dahi içmemişti. Önde Çakır Ahmet, arkada kucaklarında çocuğunu tutan karısı Ümmü yola çıkmışlar, Küçük Menderes çayırıklarını takip ederek köylerine giderlerken Balabanlı köyü altına gelmişlerdi. Her ikisi de hiç konuşuyorlardı. Köy altında Göllütarla'dan geçerken yazın suyun kuruması ile çukura inmişlerdi. Burada Çakır Ahmet arkasına dönüvermiş, karısının saçlarından yakalayıp yere yatırmış onu orada bir koyun keser gibi boğazından kesmişti. Ardından cocuğunu da öldürmüş, cesetleri orada meydanda bırakıp cehennem olup gitmişti. Köyüne Yiğenli'ye varınca köylüleri Çakır Ahmet'e sormuşlardı:

- Ahmet karını ne yaptın?

Ahmet tereddütsüz şu cevabı vermişti:

- Kestim!

- Neden kestini?

- Yiğenli'den Kışla köyüne varıncaya kadar kim bilir kaç erkeğe göründü.

- Çocuğu ne yaptın?

- Onu da kestim!

- Çocuğun ne kabahati vardı?

- Öyle karının içinden çıkan çocuğun ne hayrı olur?

Bu kanlı vakanın haberi o hafta içinde Kışla'da, Türkönü'nde duyulmuş ve yayılmıştı. O günlerde işlenen bu menfur cinayet namus üzerine işlenmiş bir hadise sayılıyordu. Kimse dilinden bu sözü düşürmüyordu! "Çakır Ahmet karısını şöyle kesmiş, çocuğunu böyle doğramış" diye konuşuyorlardı. İşte o günlerde çok söylenen Çakır Ahmet sözü Hacı Davut'un oğlu Ahmet'e takıldı. Herkes Ahmet'i görünce, bu da Çakır Ahmet olacak! diye ona takılırlardı ve hatta daha ileri giderek Ahmet daha çocuk olduğu için Çakır Ahmet geliver bakalım, Çakır Ahmet gidiver ba-

kalım derken Ahmet'i zorla Çakır Ahmet yaptılar! Baba ile oğlunu birbirinden ayırt etmek için büyüğüne Çakır Ahmet, küçüğüne de Çakırca Mehmet, küçük Çakırca dediler.

Çakırcalı Ahmet'e bu suretle lakap takıldı, Çakır Ahmet zamanla Çakırcalı Ahmet oldu. Oğlu Mehmet ise telaffuzu daha kolay geldiğinden ve araya giren mizah gazeteleri de uzaktan hakikati bilmediklerinden, doğruyu da araştırmayı lüzumsuz gördüklerinden Çakırca bu defa "Çakıcı" oldu. Mehmet'in bu suretle şöhret almasına gazeteler sebep olmuştur. Ahmet —Çakır Ahmet— Çakırca oldu, oğlu Mehmet Efe de Çakıcı oldu çıktı meydana. Halkın Ahmet'i Çakır Ahmet diye çağırması ve bunun böyle yıllarca devam etmesi, Ahmet'in ruhu üzerinde derin izler bırakmıştır. Ahmet büyüyünce, o da Çakır Ahmet gibi olmak zevdasına düşmüştü. Ahmet gelişmişti, mesleği de çobanlık. Kâh kendi sürülerini ve kâh da başka ağaların koyunlarını otlatırdı. Askerlik çağına erişince gençlik iktizası biraz kıpırdamaya başlamış ve o zaman da Birgi'nin beyleri ve ağaları, akıllansın ve muhiti de dinlensin diye Ahmet'i askere yazdırmışlardı. Gerçi Ahmet'in gençlik çağında Gülhane Hatt-ı Hümayununun ahkâmından olan kura-ı şer'i başlamıştı. Ama memleket gençlerinden Ahmet gibi biraz kıpırdayanları âmirler kollardan tutarlar askere yollarlardı. Bu usule o çağda "bağlı nizam" denirdi.

Boiukbaşılar ve âmirler bîhassa takır delikanlıları akıllansın diye böylece askere gönderirlerdi. Böylece askere sürülen bir şahsın ömrünün sonuna kadar asker ocağında kaldığı vaki idi. İzin alıp memleketine dönmek de herkese nasip olmayan bir devlet idi. Bu gibi müstesnalardan olup da köyüne izinli gelen, dünya gözüyle aileleriyle görüşebilenler pek azdı. O çağda askerden kaçmak bunun içindi.

Çakır Ahmet de arkadaşları gibi aralıksız dokuz yıl muvazzaflık yapmış ve bir yolunu bulup terhis kağıdı alabilmişti. Köyüne döndüğü zaman mühim bir şayia ile karşılaşmıştı: Ablası Ayşe'yi o askerde iken Burgaz köyünden Kavoğlu'na vermişler. Kavoğlu da Ayşe'yi tatmin edememiş, muhiti de onu eğri bir yola sürüklemişti. Bir gün Ahmet'in eniştesi Kavoğlu, kayın Ahmet'in askerden geldiğini duymuş, hoşgeldine varmıştı. Ahmet eniştesi ile tanışmış ve ona şöyle bir sual sormuştu:

- Ne var ne yok enişte, hemşire ne yapıyor?

- Ahmet oğlum, hemşiren dur dediğim yerde durmuyor, başını alamadım! deyince Ahmet fena halde sıkılmış, kızarmış ve anasına bağırılmıştı:

- Ana enişteye ekmeç çıkarın. Enişte sen ekmeğini ye de köyüne git, ben sonra varır ona söyleyeceklerimi derim!

Kavoğlu karnını doyummuş, kalkıp köyüne dönmüştü. Ahmet ise hemşiresi Ayşe hakkında ortada dolaşan sözlerin doğru olup olmadığını bir

defa da mahallinde, Burgaz'daki dostlarından ve asker arkadaşı Savran'dan sorup öğrenmiş, netice esef verici bir sonuca dayanmış, tahkikat hep Kavoğlu'nun söylediklerinin doğruluğunu meydana çıkarmıştı! Ahmet arkadaşı ve samimi dostu Savran ile mutabık kalmış ve birlikte şöylece bir plan hazırlamışlardı.

Savran, Ayşe'yi aldatıp Ahrandı dağına inek sürmek üzere götürecekti. Ahmet'e de bir gün önce haber verecekti. Ahmet pususunu kurmuş, avını bekliyordu. Hemşiresi Ayşe de evden inekleri dağa otlatmak için çıkmıştı. Ayşecik fütursuz ineklerin ardından dağ yukarı çıkarken, Ahmet çalılıklar arasından ansızın hemşiresinin önüne çıkıvermiş ve:

- Bizim kız, yad adamlara donunu çözenin cezası ne olmalıdır? deyince Ayşe donmuş kalmış ve hiç cevap verememiştir. Ahmet belinden bıçağını çekmiş, sol eliyle de Ayşe'nin saçlarından kavrayıp onu yere yatırmış, oracıkta bir koyun keser gibi boğazlamış, kanlı bıçağını da beline sokarak defolup gitmişti. Önceden haberli değilmiş gibi, öğleye doğru hayvanlarını suya sürmek bahanesiyle Ahrandı dağına giden Savran, Ayşe'nin çalılar arasında, cansız, başı gövdeden ayrı yattığını görmüş, hemen köye döner hadiseyi köy muhtanna haber vermiş, muhtar da keyfiyeti hükümete duyurmuş, Ayşecik de oracığa gömülmüştü. Çünkü köylüleri onu ceza olarak oraya dağın yamacına gömmüşlerdi. Bu mezara hâlâ "kanlı gelin mezar" derler.

İşte Ahmet de nihayet Çakır Ahmet gibi namus uğruna bir cinayet işlemişti! Şimdi ne yapsındı, düşündü, şu karar verdi. Doğruca küçük kardeşi çoban Kara Mahmut'un yanına varacak, işlediği cinayeti ona ballandıra ballandıra hikâye edecekti. Kara Mahmut Pehlivan, o günlerde Ödemiş'in Tekke Emmioğlu mahallesinde oda sahibi Hacı Kâhya'nın koyunlarını ücretle güdüyordu. Bir iki gün onun çardağında [ağıl] yattı. Hükümet Ahmet'i aramaya başlamış ve kardeşi Mahmut Pehlivan'ı da sıkıstırmıştı. Zaptiyeler; "onu bulup hükümete teslim edeceksin, aksi halde efeni bulup getirinceye kadar seni hapsedeceğiz" demişlerdi.

Çakır Ahmet baktı iş olasıya değil, kardeşi onu saklayamayacak, ertesi günü hemen İzmir yolunu tutmuştu. Maksudı İzmir çorbacılarından yabancını bir kapiya yamak durmaktı. Gizlice orada hem çalışacak ve hem de kendini unutturacaktı. Çünkü o çağda hükümet onu ecebilerin kapısından alamazdı.³ Çakır Ahmet İzmir'de tanıdığı dostları ve ecnebi tüccarlar-

3 O zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu yabancı milletlerin tebarına ve adamlarına ilişemezdi. Farz-ı muhal bunlar bir kabahat işleseler bile kendi konsoloshanelerinde, kendi hâkimleri tarafından muhakeme edilirdi. Bir konsoloshaneyeye veya bir ecnebinin evine sığınanları ne polis ve ne de zaptiye alabilirdi. Buna o günlerde "kapitülasyon" adı verilmişti. Bu imtiyazı ecnebilere sultan verirdi. Cumhuriyet hükümeti bu nevi himaye ve imtiyazları kökünden yıkıp atmıştır.

rı ve simsarları birer birer ziyaret etti ve kendileriyle görüştü ve bir müddet İzmir'de kaldı. Para suyunu çekince Ödemiş'e dönmeye karar vermişti. Kardeşi Kara Mahmut Pehlivan ise hükümetin tazyikinden ve takibinden kurtulamamış, efesi Ahmet'in Ödemiş'de olmadığını söylemişse de kimseyi inandıramamıştı. O da mecburen Hacı Kâhya'nın sürüsü içinde bulundurduğu, kendisine ait doksan kadar koyunu bir gece sürüp Bozdağ yoluyla Salihli'ye gitmişti. Çünkü orada vaktiyle Karaosmanoğlu'nun ünlü mütesellimi Halim Ağa vardı. Bu ağa bir derebeyi idi, gitti ona çoban durdu. O da bu suretle hükümetin takibinden "himaye altına girmekle" kurtulmuştu.

Çakır Ahmet de İzmir'den yola çıkmış ve Bayındır yolunu takiben yaya olarak Ödemiş'e geliyordu. Bayındır çayırılığından geçerken Çatal kuyu başında bir ihtiyar ile yanında bir genç delikanlı Bayındır pazarından aldıkları öküzü sulamışlar, Ödemiş'e doğru yürümeye başlamışlardı. İhtiyarın elinde tuttuğu bir de eşekleri vardı. İhtiyar gence dönerek:

- Hasan, ya çeşge sen bin öküzü çek ve yahut ben bineyim sen kovala, diye laf ederken Ahmet bunlara yetmiş ve selam verip geçmiş ve bir hayli yol aldıktan sonra önüne ikinci bir kuyu çıkmıştı. Kuyu başındaki asırlık çınarın gölgesinde üç zeybek oturmuşlar ekmeklerini yiyorlarmış. Ahmet zeybeklere selam vermiş, fakat onlardan huylanmış için yanlarına oturmamış da mahsus su içmek bahanesiyle kuyu başına varıp ahır taşının üstüne oturmuş ve bir de sigara yakmış, dinleniyormuş. Ekmeklerini yiyen zeybekler Derebaşı köyünden ünlü zeybek Mestan ve iki kızını imiş. Bunlar o günlerde hükümete kır serdarı yazılmışlar, Tire ovasında devriyede vazifeliymişler. Mestan, Çakır Ahmet'in "abdestliğinin [kaput]" sırtında bağlı olduğunu görünce şüphelenmiş, selamı aldıktan sonra şöyle mukabelede bulunmuş:

- Aleyküselam zeybek. Buyurun ekmek yiyelim.

- Siz buyurun, benim karnım tok efe! cevabını alınca efe Mestan davetine icabet etmeyen bu küstaha kızmış, kızanlarından birine bir göz işareti ile Ahmet'i tutup getirmesini emretmişti. Çakır Ahmet zeybeğin kendine doğru gelmekte olduğunu görünce o da dikkat kesilmiş, hadiseye intizar ediyormuş. Gelmekte olan zeybek hem ağzındaki lokmasını çiğneyerek ve hem de belindeki çifte tabancasını bir kere sağ eliyle yoklayarak Çakırca-lı'ya göya bir gözdağı vermiş ve yanına sokulmuştu:

- Kıpırdama zeybek yakarın! Teslim ol! demişti. Bu sözleri söylerken de, bir taraftan Ahmet'in kollarını bağlamak için kolunun birini çekmiş ve bir aralık sağ kolunu çekeceği sırada Ahmet, kollarını bağlamak isteyen zeybeğin tam önüne gelmişti. Ahmet'in gözü zeybeğin silahlığındaki çifte tabancadaydı. Bir aralık Çakır Ahmet el çabukluğuyla zeybeğin belinden

tabancasını çekmiş, diğer kolunu da şiddetle tartıp kurtarmış, eline geçirdiği çifte tabancanın her iki tetiğini bir biri ardınca çekmiş, kendisini bağlamak isteyen zeybek cansız yere düşmüştü. Bu hali çınar altında seyreden diğer iki zeybek yerlerinden fırlayıp silahlarına sarılmışlar, Ahmet de tabanını kaldırmıştı. Arkadan efe Mestan'ın attığı kurşunlardan biri Ahmet'in sol koluna isabet etmiş ise de Ahmet'i düşürememişti. Ahmet koşu kaşa Çatal Kara ağacı tutmuş ve düşmanlarından kurtulmuştu. Bu vakaya şahit olan ve arkadan gelen ihtiyar ile genç delikanlı karşıdan bu hali seyrederek görmüşler.⁴

Çakırca Ahmet doğruca kendi köyü olan Ayasuret'e varmış, hemen karısına sormuştu:

- Birader Mahmut nerede?

Karısı Ayşe'den onun hükümet korkusundan koyunlarını sürüp Salihli'ye kaçtığını, orada Halim Bey'in yanında çoban durduğunu öğrenmiş, sabah olunca karısını Birgi'ye gönderip cerrah Hakemi'yi bulup getirmesini söylemiş ve Birgi'nin doğu güneyine düşen Ayasuret dağına çıkıp, çalı çırpıdan bir yığın yapıp içinde girmiş, saklanmış. O çalılar arasında Birgili cerrah Hakemi yirmi gün faslasız onun yarasını sarmış, bakmış ve iyi etmiş. Çakırca Ahmet bir gece Bozdağ yoluyla Allahdiyen'den Salihli ovasına inmiş, Halim Bey'in çiftliğini sormuş, gitmiş kardeşi Kara Mahmut'u orada bulmuş ve ona misafir kalmış, birkaç gün sonra kardeşinin delaletiyle o da çiftliğe kâhya olmuş!

Aradan günler, aylar geçmiş, çiftliğin resmi hayatı Ahmet Efe'yi sık-maya başlamış, bir gün maiyetinde çalıştırdığı amelelerden birkaçını kandırmış ve onları ayartmış, gizlice bir çete teşkil etmiş, başlamış yol kesmeye! Bir sabah çiftliğin civarından geçmekte olan zengin ve basmacı bir Alanyalı'yı soymuşlar, yüklüce bir parasını almışlar. Basmacı, Halim Bey'e kâhyasından davacı olmuş ve,

4 Bu iki şahıs Salihli köylerinden imişler. Bayındır'a öküz almaya gelmişlermiş. Salihli ovasına vardıklarında tesadüfen Kara Mahmut'un ağılında misafir kalmışlar ve yukarıda sözü geçen vakayı ballandıra ballandıra çoban Kara Mahmut'a anlatmışlar. Onlar Çakır Ahmet'in Kara Mahmut'un kardeşi olduğunu ne bilsinler ve üstelik kaçan zeybek "Çakırca Ahmet" koşarken telaşla belinden düşürdüğü kadifeden mamul tülle işlemeli tütün kesesini de silahlığından çıkarıp da Kara Mahmut'a hitaben, "İşte bu tütün kesesi o cesur zeybeğindir. Cuvara sar bakalım!" diye Mahmut'un önüne bırakınca, Kara Mahmut için farkına varır ve gayri ihtiyari gülümseyerek, "Ver bakalım dayı saralım!" deyip kardeşinin kesesinden o da bir sigara sarar ve ihtiyara, "Ne güzel keseymiş, bunu bana başışlar mısın, içine tütün doldurup buradan geçen senin gibi tanrı misafirlerine ikram edeyin!" deyince ihtiyar yolcu, "Hay hay, öyle olsun buyurun!" deyip tütün kesesini Kara Mahmut'a teslim eder. İki şahıs daha sonra yollarına devam ederler.

- Senin çiftlikteki kızanlar beni soydular! demiş.

Halim Bey ertesi gün birkaç adam bulup Çakırcalı Ahmet ile arkadaşlarını tutturmuş, kollarını arkaya bağlatıp Ahmetli bucağındaki hayvan damına hapsedmişler ve damın kapısını da kilitlemişler. Sabahleyin Manisa cezaevine gönderecekmişler. Çakırcalı Ahmet gece yarısı arkadaşlarına:

- Kalkın, damın kireç duvarını delip kaçalım! demiş, dördü duvarda bir delik açıp dışarı çıkmışlar ve Ahmet'in başlığı altında bir çete teşekkül ederek Bozdağlarda dolaşmaya başlamışlar. İşte bu Çakırcalı Ahmet'in ilk şekaveti buradan başlar!

Sabah olunca Halim Bey'in bekçileri ve adamları dam duvarının delinip mahpusların kaçtıklarını hayretle görmüşler ve hemen ağalarına varıp mahpusların gece dam duvarını delip kaçtıklarını söyleyince Halim Bey çok hiddetlenmiş ve hemen çobanı Kara Mahmut'u çağırılmış ve,

- Anlaşıldı, kardeşin bu soygunculuğu yaptı ve kaçtı. Bundan sonra senin de burada işin yok, haydi kardeşini bul getir, sonra da koyunlarını al götür! demiş.

Çoban Kara Mahmut'un, efesi yüzünden burada da rahatı bozulmuş, üstelik de on yıldır edindiği doksan koyunu da kaybetmişti. Biçare şimdi ne yapındı? Köyüne dönse hükümet efesi zeybek oldu diye belki onu hapsedecek. Düşünmüş taşınmış, yine sözü geçen bir ağa kapısı bulmak başka bir çare olmadığına karar vermiş. Bir gece gizlice köyüne varmış, konuşurken validesi Şerefli hatun ona şunları söylemiş:

- Mahmut oğlum, anlaşıldı efenden sana rahat yok. Barım Adagide'ye git de Hanaylı oğlu Molla Abdullah'a çoban dur. Hükümet seni onun çardağından alamaz! Onun sözü geçkin ve bıçağı keskindir. De gidi adam onun semtine sokulamaz!

Kara Mahmut anasını dinlemiş, bir kere de Molla Abdullah'ı yoklayalım deyip Adagide'ye varmış, bu sefer de ona sığınmış ve böylelikle hükümetin takibinden kurtulmuş.

Çakırcalı Ahmet çetesini Koca Cerit ve Küçük Cerit gibi cesur kızanlarla takviye etmiş ve dağlarda ün salmış ve çok da işler yapmış. Çakırcalı çetesi Ödemiş ovasında ve Küçük Menderes çayırıklarında namılı bir kahrâman olmuş ve kardeşi Kara Mahmut'tan da her hususta faydalanır olmuştu. Molla Abdullah'ın ağılı Çakırcalı çetesinin hem aşhâncesi ve hem de merkezi olmuştu. Hükümet kuvvetleri Molla Abdullah'ın hatırından o semte uğrayamazlardı bile. Çünkü Molla Abdullah, Tireli Hacı Ali Paşa'nın adamı idi. Hacı Ali Paşa da saraya bağlı idi.

Hükümet o çağda sayım vergisini de aşar gibi mültezimlere satardı. O yıl da Ödemiş'in sayım vergisini Arnavut Mustafa Ağa namında biri almıştı. Bu Mustafa Ağa sayım bedelini tahsil edememiş, hangi sürüye varmışsa

Yörükler ve hayvan sahibi ağalar ona görünüvermişler, para vermez olmuşlar. Bakmış işin ucunda külliyetli ziyan görünüyor, hükümet de zayıf düşmüş, asayiş bile temin edemiyor, ondan da kendisine fayda yok, düşünmüş şu çareyi bulmuş: Dağda gezen ünlü zeybek Çakırcalı Ahmet ile dost olmaktan başka çare yok. Soruşturmuş, tanıdıkları ona Çoban Kara Mahmut Çakırca'nın kardeşidir demişler. O da gizlice Kara Mahmut'un yanına varıp efesi Ahmet'i yüze çıkarıp kabahatini affettireceğini ve sonra da aylık yanına kolcu alacağını söylemiş ve şunları eklemiş:

- Hade more bunları ağana söyle!

Kara Mahmut'un bu teklif hoşuna gitmiş, hemen efesi Çakır Ahmet'i bulmuş ve Arnavutun söylediklerini ona anlatmış, onu razı etmişti. Arnavut Mustafa Ağa birçok il ve ilçelerin mültezimi idi. Zengin ve o nispette hükümet nezdinde "mali itibarı" fazlaydı. Çakırcalı Ahmet bu teklifi arkadaşlarına açmış, başta Koca ve Küçük Ceritler olmak üzere arkadaşları hükümetten çekinmişler veyahut çete olarak kalınmasını tensip ettiklerinden efeleri Çakırcalı Ahmet'e:

- Sen git efe, biz yüze çıkmayacağız! demişler, Çakırca da Mustafa Ağa'nın ardına takılarak Ödemiş hükümet konağına gelmiş. Konakta kadı, kaymakama vekalet ediyormuş. Kadı, yanında âyan ve eşraf-ı mahalliye oldukları halde mecliste imiş. Arnavut Mustafa Ağa kadıya hitaben:

- Efendum ben Çakırcalı Ahmet'i geturdum. Beraber tahsilat yapacağız, bunun kabahatunu başışla! demesi üzerine kadı bölükbaşıyı çağırılmış ve ona şu emri vermiş:

- Alın bu zeybeği içeri! Cezaevine.

Kadının bu emri Mustafa Ağa herşeyden bir şimşek tesiri yapmış. Arnavutun aklı başından gitmiş ve yüksek sesle şöyle bir haykırmıştı:

- More efendum onu ben size veremem. Hükümet benden yüz elli kise altun istiyor. Ben para tahsil idemedim, dağlar eşkıya dolu, çadırlara da Yörükler adamlarını sokuyorlar! Ben nasıl para tahsil edeceğüm. Bu yüz elli kise altunu hükümete naradan bulup vereceğim. Kadı, Arnavut Mustafa Ağa'yı baştan aşığı süzmüş ve,

- Öyle yüksek konuşma ve burasının bir makam-ı âli-i adalet ve icra olduğunu da unutmaya adam! Her şeyin bir usulü var. Tahsilat yapılmadığından bahisle zeybeğin kabahatinin başışlanmasını vilayet-i celileye yazarız. Af fermanı gelinceye kadar o damda kalır. Biz kendimiz bunun kabahatini affedemeyiz! demiş.

Mültezim Mustafa Ağa çaresiz kadının bu teklifini kabul etmiş, meclis dağılıncaya da mültezim kadı yalnızca ziyaret etmiş, Çakırcalı Ahmet'in kabahatinin başışlanması hakkındaki yazının bir an evvel vilayete yazılması ricasında bulunmuş. Bu evrakı takip etmek üzere hususi bir adam bulu-

nacağını ve ücretinin kendisi tarafından ödeneceğini söylemiş. Masraf karşılığı olmak üzere de kadıya şimdilik bir kese altın bırakmış. Çakırcalı Ahmet ise Ödemiş cezaevine teslim edilmiş. Cezaevi o zamanda Emmioğlu konaklarının bodrum katındaydı. Üst katta hükümet daireleri vardı.

Çakırcalı Ahmet cezaevinde yatarken, aradan daha on beş gün geçmişti ki, kır serdarları hapse bir zeybek getirdiler. Gelen zeybeğin boğazına pranga tabir olunan elli okkalık bir zincir takılıydı. Zeybeğin boğazı çok kalın olduğundan, takılan bu demir onun boğazını sıkışmış, gözleri dışarı fırlamıştı. Bu yetmiyormuş gibi bir de ayaklarına kalın bir zincirden mamul bukağı vurmuşlardı. Jandarmalar zeybeği Çakırcalı Ahmet'in yanına tıkmışlardı. Böyle yüz kiloya yakın bir demirin zeybeğe çok zahmet verdiğini gören Çakırcalı Ahmet güya zeybeğe acımış da zaptiyelere yüksek sesle haykırmıştı:

- Ülen yarım ayar kum dansı kadar kök dibinize koduğumun herifleri! Bu adamı öldürecek misiniz? Görmüyor musunuz, zeybeğin boynuna demir dar geliyor! Çıkarın onu adam biraz rahatlasın!

Zaptiyeler koşarak gelmişler, zeybeğin boynundan prangayı almışlar, zeybek rahatlayınca:

- Sağol efc, sayende rahata kavuştum, demiş, Çakırcalı Ahmet de ona sormuş:

- Zeybek sen nereisin?

- Keles (Kiraz) ovasındanım efc, bana Avcı Ahmet derler. Zeybek Hacı Ardıç'ın yanına vardım ve "beni yanına kızan al" dedim. "Pekiyi alırım ama bir şartım var. Git ananı babanı kes, gel de alayım" dedi. Ben de ananı babamı kestim yanına vardım, bu sefer Hacı Ardıç benden ürktü. "Benim şimdilik kızana ihtiyacım yok" demesin mi! Ben de yalnız dağlarda gezerken köylüler hükümete müzevirmişler, zaptiyeler beni uyurken basturdular, aldılar buraya getirdiler.

Avcı Ahmet iri boylu, pırasa bıyıklı dev gibi korkunç bir adammış.

Yine o hafta içinde kır serdarları hükümete dokuz yaşlarında bir çocuk olan Burgaz deresinden Ali'yi şahitlik için getirmişlerdi.

Şimdi burada Yörük Dalcı Ali Bey konuşuyor:

"Köyümüzden bir kız kaçırmışlardı. Zaptiyeler beni şahitlik için köyden Ödemiş'e getirmişlerdi. Doğruca hükümete vardık, vakit gecikmiş, memurlar dağılmıştı. Ben elim göğsümden masumane ayakta emir bekliyordum. Zaptiyeler birbiriyle şöyle konuşuyorlardı:

- Çocuk bu gece burada yatsın bari. Bunu gece vakti nereye götürelim?

Benim boynum bükük meyus bir halde durduğumu cezaevinin pence-resinden seyreden Çakırcalı Ahmet'in yine merhamet damarı kabarmış ve zaptiyelere şöyle haykırmıştı:

- Ülen ben burada mettep mi açacan? Bu çocuğu buraya ne diye getir-diniz ülen? Yiğitliği de bok ettiniz, bu çocuğu hinci geldiği yere yollayın yoksam bene konakları yakıracaksınız! (İşte bu söz onun türküsüne geçmiştir.)

Zaptiyeler hemen beni yanlarına çağırdılar:

- Oğlum senin Ödemiş'te tanıdıkların var mıdır? diye sordular. Ben de zaptiye Yörük Süleyman benim hısımdır, beni oraya götürün, dedim. Beni zaptiyeler Süleyman'ın evine götürüp teslim ettiler."

Çakır Ahmet'in af fermanı bir müddet sonra gelmiş, Arnavut Mustafa Ağa onu damdan çıkarmış ve arkasına takarak tahsilata başlamıştı. Bu Çakırcalı Ahmet Efe'nin birinci dehaleti idi (1290/1874).

O yıl sayım mültezimi Mustafa Ağa Çakırcalı Ahmet Efe sayesinde güzel bir tahsilat yapmış, hükümete olan borcunu ödedikten başka çok para kazanmış, Ahmet Efe'yi de memnun etmişti. O günler Çakırcalı Ahmet'in tam geliştiği bir sıraydı. Bundan başka dağda gezer iki de muavin çetesi vardı: Yukarıda geçtiği üzere Koca ve Küçük Cerit çeteleri. Arnavut Mustafa Ağa iyi düşünmüştü. Mustafa Ağa koyunların sayım bedelini tahsil ederken Çakırcalı Ahmet Efe de her sürüden beleşten bir koyun tutturuyordu. Böylelikle kendisi de bir sürü sahibi olmuş, Kurucaova köyünden Mestan'ın kızının oğlu Osman'ı çoban tutmuştu. Osman bir müddet Çakırcalı Ahmet'in koyunlarını gutmuş ve efenin kızı Emine ile tanışmıştı. Emine anasının evde işi bulunduğu zaman, Osman'a ekmeğe taşırıldı. [Zamanla gençler birbirlerine aşık oldular.] Emine, evde bir şeyler bahane ederek Osman'ın yanına koşar gider olmuş. Bu hareketler vakta ki sıklaşmaya başlayınca, bu hali sezen Emine'nin annesi Ayşe kadın işkillenmeye başlamış ve bir gün kocası Ahmet'e meseleyi bütün çıplaklığıyla açmak istemişti. Lakin korkmuş açamamış ve yalnız şu kadarcık söz söyleyebilmişti:

- Efem çobanı değiştirelim. Osman bize yaramayacak, koyunlar bakılmıyor!

Çakırcalı Ahmet Efe, karısı Ayşe'nin bu sözünü iki etmemiş, Osman'ın hesabını görmüş ve sürünün başından ayırması, amma gençler birbirlerine iyice gönül kaptırmışlardı. Birleşmeler bundan sonra başka yerlerde oluyordu.

Çakır Ahmet'in mültezim arkasında eli vesikalı ve yarı resmi bir sıfatla gezerken her sürü sahibinden beleşten bir koyun tutturması ne de olsa birçok mal sahibinin ağına gitmişti. Vermeseler onlara un⁵ ile muamele ediyor, daha olmazsa Ceritlerden birine havale ediyordu! Bu gibi yolsuz hareketlerdir ki, efc etrafını gücendirmişti, onu sevmeyenler arkasından

5 Unf: Şiddet, sertlik, kobalık.

şöyle avurdunu⁶ ediyorlardı: "Dün dağda gezen bir zeybek idi. Bu gün ise arkasını hükümete dayadı kahrı çekilmaz oldu." Köylünün hakkı vardı, efenin şimdi bıçağının her iki tarafı kesiyordu. Zeybek iken maiyetindeki sekiz kızanıyla köyleri talan ederdi, şimdi de sayım işinde bir mültezim yamağı olmuş, bunun için herkes kendisinden çekinir olmuştu.

İşte efe bu sayım işleriyle meşgul iken Ayasuluk ile Kurucaova köyleri arasında dere içinde birkaç müteferrik dam vardı. Bu damlarda Kazaklar veyahut Kürtler adıyla söylenen ve buraya her nasılsa gelip kendiliklerinden iskân olunan aslen yabancı adamlar vardı.⁷ Bu sayım işinden ve davay yüzünden Ahmet Efe ile atışmışlar ve ona kinlenmişlerdi. Bu taife Ahmet Efe'den intikam almak hevesine kapılmıştı. Fakat ondan çok korktukları için yalnız başlarına onu haklayamayacaklarını biliyorlardı. Onu başka bir suretle tahrik edip dağa kaçırmak ve ancak hükümet vasıtasıyla yok ettirmek istiyorlardı. Düşündüler, danıştılar, bu tahrik ne olabilirdi? İhtiyar babaları çocuklarına şu iki şeyi tavsiye etti:

Ahmet Efe'nin ezeli bir düşmanı vardı; bu, Gere köyünden İbadlı'nın oğlu İbrahim idi. İbrahim bir namus meselesinden dolayı Ahmet Efe'ye kırgındı ve onu öldürmek için bir fırsatını kolluyordu. Şimdi bir de Ahmet Efe'nin çobanı Mantar'ın Osman ile Emine'nin söylentisi çıkmıştı. Kürtler Ahmet Efe'yi tahrik için bu iki vasıtayı koz olarak kullanabilirlerdi. Birincisi o kadar keskin değildi, lakin ikinci buluş mükemmeldi. Zira Ahmet Efe bu namus işini hazmedemez, Osman'ı veyahut kızı Emine'yi öldürür sonra da dağa kaçardı. Çocuklar babalarının bu buluşundan çok sevinmişlerdi ve tezvir dolabı dönmeye başlamıştı. İlk önce Mantar'ın Osman'ı yanlarına çağırıldılar ve ona lazım gelen talimatı verdiler. Emine'yi kaçırmak için bir de plan hazırladılar. Diğer taraftan bir kocakarı vasıtasıyla Emine'yi de yumuşattılar. Çakırcalı Ahmet Efe Mantar ailesinden hoşlanmazdı. Sebebi kendisi ünlü bir efe, icabında hükümet adamı, hiç böyle şanlı ve şerefli bir adam çobanına kız verir miydi? Onu her cihetten kendine küf⁸ tutmazdı. Bunun için Osman'ı ve Mantar ailesini küçük görürdü.

Kürtler Ahmet Efe'nin bu ruh haletini bildikleri içindir ki var kuvvetleriyle bu birleşim işine çalışmışlar, hem Osman'ı hem de Emine'yi epeyce yumuşatmışlardı. Kürtler Osman'ı şöyle tahrik ediyorlardı:

- Osman, sen ağanın kızını alır kaçarsan o yine seni çoban alır. Bu sefer ona hem damat olursun ve hem de evlat! Biz sana Emine'yi kaçıırken

6 Avurdu: Arkasından korkutucu, büyük sözler söylemek (S.Y.).

7 Ünlü İnce Mehmet Efe bunlardandı.

8 Küf: Eş, benzer, denk.

yardım da ederiz, hem Emine seninle kaçacak! Diğer taraftan aracı kocakarı da Emine'yi yavaş yavaş ikna etmiş, böylece tuzak kurulmuştu.

Çakırcalı Ahmet'in düşmanları her iki genci bu suretle hazırlamışlardı. Genç çocuklar da gençliğin ateşli tesiri altında işin sonucunu düşünmeden bu aşk ve sevdâ işine kendilerini kaptırmıştı. Bundan sonra Kürtlerin damları bir fesat yuvası haline gelmişti, tabii Çakırcalı Ahmet'in bu olup bitenlerden hiç haberi yoktu. Kürtler bir gün Emine'nin gönlünü yoklamışlar, ondan kati söz almışlardı. Diğer taraftan Osman'ı da hazırlamışlar ve şöyle demişlerdi:

- Osman ... günü Emine seni köy kenarındaki kuyunun başında bekleyecek.

Çakırcalı Ahmet de o sabah mültezim Mustafa Ağa ile Kaymakçı köyündeki sayım işlerini bitirmiş ve ertesi günü vazifesine başına dönmek üzere izinli olarak çoluk çocuğuyla görüşmek üzere Ayasuluk'a gelmişti. Kızı Emine'yi evde bulamayınca karısı Ayye'ye sormuştu:

- Aşa Emine nede ya?

- Hinci buralardaydı, beekim suya gitmiştir.

Karı koca epeyce bekletiler, karısı Ayye, Çakır Ahmet'e bir yorgunluk kahvesi pişirdi, her ikisi karşı karşıya oturup içtiler. Emine'den hâlâ ses yoktu, öğle oldu, ikindi oldu, Ahmet Efe öğle uykusundan kalktı, Emine'den bir ses yoktu, Çakır Ahmet kabına sığamaz oldu, dayanamadı, öfkeli öfkeli kapıdan sokağa fırladı, adımları bir sevk-i tabii ile kuyu başına doğrulmuştu. Kuyu başına yaklaşınca ne görsün, süpürge otları içinde geçen hafta Kaymakçı pazarından elli paraya aldığı aynalı destiyi yatık bir halde, kızının kırımanıyla burmasını da bir az ileride görünce hemen iradesi elinden gitmişti. Sağ elini sakalına kaldırarak bir kere sıvadı ve kendi kendine:

- Ya! dedi. Bunda bir gavurluk var ya bakalım Allah hayra getire!

Çakır Ahmet o dakikada sakal falının verdiği sonuçla işi anlamıştı, eski kurt değil mi? Hemen kızı Emine'nin birisiyle kaçtığına çaktı ve kendi kendine mırıldandı ve sonra da:

- Acaba kiminle gitti? diye söylenirken yerde yatmakta olan destiyi bir tekme attı ve onu parçalarken,

- Emine eğerim bu kötülüğü ettinse yakında sen de bu desti gibi iki parça olacaksın. Hadi bakalım Çakır, al eline çakmaklıyı, sok beline nazırın (saldırma) bu süstüzlere bir ders ver ve bu namusu temizle! diye söylendi ve gerisin geri evine döndü.

O gece kocaman kulaklı uzun nazırın bıçağını meşin silahlığına soktu ve Tire'nin Kemerdere köyünden meşhur oymacı ustası Menendoğlu Ali ustaya bir Osmanlı altınına yaptırdığı ceviz ağacından mamul barut ve fi-

şenk gabağını beline bağlı kayışına iliştiirdi, tüfeğini alarak azmak aşağı yürüdü gitti. O gün ve o gece sabaha kadar bütün ılgınların diplerini ve söğütlerin altlarını gezdi, hendekleri aradı bir izle sahip olamadı. Sabah olmuştu, Çakır Ahmet hiddetinden çıldıracaktı. Bu arama o gün de öğleye kadar devam etti. Bir şey çıkaramayınca bir kere kendini yoklamıştı, çok yorulmuş ve çok da acıkmıştı. Köye döndüğü zaman imam mini mini köy mecsidinin tahta minaresinden öğle ezanını okuyordu. Kapıdan içeri girince komşu ihtiyar Esmâ ablaya seslendi:

- Abla, benim Emine'nin ettiği işi duydun mu?

Komşusu Esmâ ablanın ağzı bir az gevşekti, kendi iç avlusundan yüksek sesle şu cevabı vermişti:

- Yah yah Çakır baksan ya öyle imiş, dün Memed Efen taladan geliyomuş senin Mantar kızının Kara Musa'nın oğlu Osman Emine'yi ayartmış, kıratın kıçına bindirmiş de koşturup gümüştay (Küçük Menderes) aşağı gitmişle!

Çakırcalı Ahmet'in Mantar ailesinden hoşlanmadığı yukarıda geçmişti. Düşmanları bu kız işini zaten onu çileden çıkartmak için yapmışlardı. Kendi kendine şöyle mırıldanmıştı:

- Ülen kaçcaaktın, başka erkek mi bulamadın a sürtük? dedi. Karısı Ayye'nin önüne koyduğu hışmerimden bir iki lokma aldı onu da yutamadı, ağzında evirdi çevirdi, tekrar ayağa kalktı yine silahlarını aldı, ovaya avlarını aramaya çıktı. Bu araştırma fasılasız on gün devam etti, yine bir ipucu elde edemeyince çaresiz köyde oturup şimdi de pusuya yatmıştı. Bu pusuyu kurma işinde, Çakırcı muvaffakiyet kazanmak için bıkmadan bir yerde kediler gibi günlerce ve hatta aylarca avını beklirdi. Bu plan onu her işinde muvaffak kılmıştır. (Oğlu Mehmet ise bu hünerde babasından daha üstün çıkmıştır.)

Artık Çakır Ahmet Mustafa Ağa'yı yalnız bırakmıştı. Evden dışarı çıkmıyor, evde kimse de Emine'den bahsedemiyordu. Çakır Ahmet artık işi gücü bırakmıştı. Bu iş onun çok ağırına dokunduğundan haftalarca evinden köy kahvesine bile çıkamaz olmuştu. Bir gün Osman'ın anası Kurucaova köyü imamına varmış da sunları demişti:

- Emine'yi babasından isteyiverin, bu iş de tatlılıkla bitsin gitsin!

Köy imamı Hasan Efendi yanına köy ihtiyarlarından ve sözü geçenlerden birkaç kişi aldı, bir sabah hayvanlara bindiler, Çakırcı'nın köyüne geldiler ve ziyaret kasdıyla Ahmet'in evine vardılar, kahveler içildikten sonra imam Hasan Efendi Çakırcalı Ahmet Efe'ye hitaben Emine ile Osman'ın kabahatlerinin bağışlanmasını söyledi, ihtiyarlar da onu desteklediler. Çakırcalı Ahmet Efe hep misafirleri dinledi ve fakat leh ve aleyhte hiçbir şey söylemedi. Misafirler kalktılar, köylerine döndüler. Diğer taraf-

tan iki sevgili ise artık babaları bu yapılan rica üzerine kabahatlerini bağışlar ümidiyle saklandıkları komşu evinden çıkıp bir gece köy imamının evine vardılar. İmam Hasan Efendi onların nikâhlarını kıydı, dualarını okudu. İki genç korkusuz Osman'ın evine gidip geçinmeye ve sevişmeye başlamışlardı. Nikâhtan sonra daha aradan on gün bile geçmemişti ki Çakır Ahmet bu nikâh işini komşu Esmâ abladan duydu. İzmir'den gelirken Mestan Zeybeğin arkadaşının belinden çekip aldığı o kanlı çiftelyi silahlığına soktu. Bir sabah erkenden Kurucaova köyü yolunu tuttu, doğruca Osman'ın köy kenarındaki mezarlığa bitişik evine vardı. Vakit tam kaba kuşluk olmuştu. Osman'a da talihin bir cilvesi gelip çatmıştı. Osman o sabah tan yeri ağarıırken kalkıp namazını kılmış, eşeğine bir gün önce kan koca hazırladıkları iki ayar (iki gaz tenekesi) miktarındaki tahıl sararak Birgi'ye değirmene onun yapmaya gitmişti.

Çakır Ahmet Efe kapıyı vurmaktan ve hiç ses çıkarmadan açığı içeri dalmıştı. Oda içinde çenberini oyalayan Emine de babasının kendisini ziyaret için geldiğini sanmış, hemen kara kıl dokuması çullardan birini yüklükten alıp dışarıya babası otursun diye yayıvermişti. Çakır Ahmet Efe kızı Emine'ye:

- Emine, Osman neda ya? dedi. Emine de şu cevapta bulunmuştu:

- Sabahlen değirmene gitti baba!

Bunun üzerine Çakır Ahmet sert bir söz ve ekşi bir surat ile kızı Emine'ye, "ülen sürtük, Osman'dan başka koca bulamadın mı? Namus işte böyle kan ile temizlenir!" deyip belinden çift tabancayı çekince gır gır diye Emine'nin sevdalı göğsü üzerine iki el ateş eder. Zavallı genç ve tombul Eminecik, babası otursun diye yaydığı kara kıl çulun üstüne cansız yığılıverir. Çakır Ahmet de kızı Emine'yi kanlar içinde ölü bir halde bırakıp bu sefer de damadı aramaya çıkar. Çıkan silah seslerini Mantar kızı komşularda oturmakta iken duymuş, korkusundan evde bulunduğu yerde saklanmıştı. Bir müddet sonra hadise köy içinde yayılmış, Osman'ın anası da yalın ayak başı kabak telaşla Osman'ı aramaya çıkmış ve onu değirmende bulmuş, vakayı anlatmış, bunun üzerine Osman da bir daha köyüne dönmemiş, çay yukarı [Birgi Deresi] Bozdağın yüksek ve dik kayalıklarına tırmanmış, oralarda ıssız dereler içinde aç, susuz başını sert taşlara vura vura yanıp kül olmuştur.

Mantarın Osman ile Çakır Emine de sevda tarihinin zincirine bu suretle bir halka daha eklemişler. On dokuzuncu asrın ikinci yarısında Küçük Menderes dolaylarında cereyan eden bu temiz ve fakat kanlı aşk macerasında, köylüler Çakırcalı Ahmet Efe'den korkarak iki sevdalı gencin mezar taşlarını geleceklere bir teselli olmak üzere dikememişler, yalnız toplanıp Çakır Emine'ye güzel ve sade bir cenaze töreni yapmışlardı. Kö-

yün ozanı da Çakır Emine'ye unutulmasın diye aşağıdaki ağıtı yakmuş ve bizlere hediye etmiştir:

Çakır Emine ile Osman'a Yakılan Ağıt

Elimden kırımımı yarım aldı
Kolumdan burmamı çalı çaldı
Deli gönlümü de Osmanım aldı
Demedim mi sana bodur Osmanım
Gönlümün incisi şeker Osmanım

Elimin kınası kömür oldu
Gözümün sürmesi çamur oldu
Köylerde adım kanlı gelin oldu
Demedim mi sana Bodur Osmanım
Akşama tez gel helalleşelim.

Çakırcalı Ahmet bu cinayeti işledikten sonra yine dağa kaçmıştı. Zaten arkadaşları dağdaydılar. Bu sefer yine onlarla buluştu. Eskilere ilaveten şu şahısları da çetesine almıştı.

1. Bademiye'den Bayraktaroğlu İbrahim
2. Uzundere'den Yamuk karının oğlu Sarı Zeybek
3. Genev'den Sarının İsmail.

Çete az zamanda dağdakilerle birlikte dokuzu bulmuş, Çakırcalı çetesi yine kuvvetlenmişti. Çakırcalı mültelizim arkasında yarı resmi kolcu olarak dolaşırken vazifesi icabı Arnavut Mustafa Ağa maiyetinde kaza merkezindeki yüksek memurlarla da yakından tanışmış, onlarla da sıkı fıkı ahbab olmuş, boş kaldıkça onları ziyaret etmeyi unutmamıştı. Çakırcalı Ahmet şimdi yalnız bir zeybek değil aynı zamanda siyasi ve çok dessus yaman bir çankılı erkân-ı harp olmuştu. İş silahtan ziyade politik temasın hal ve fasledeceğini sezmiş, hem Osmanlı'ya yamak ve hem de zeybeklik gibi iki mühim olayı nefsinde cem etmişti. Hükümette o günlerde Adagıtıme köyünden bir davulcu Hüseyin Çavuş vardı. Bu çavuş da yaman bir şeydi, zeybekler bu çavuştan çok yıllarlardı. Bu çavuşun bir kabahati vardı, âmirlerinin olur olmaz emirlerini dinlemez, onları daim de kontrol altında buldurdurdu. Çünkü Hüseyin Çavuş'un hiç şakası yoktu. Yolsuz gördüğü hareketi yapan kim olursa olsun fenalığı yapanın suratına çarpardı. Müstantikten⁹ hiç memnun değildi, o dağda gezen, can yakan şakileri, ev soyan hırsızları, insan öldüren canileri ve halkı rahatsız eden kimseleri dağlarda güçlkle yakalar, adalete teslim eder, maznunların birkaç gün sonra

9 Müstantik: Sorgu hâkimi (S.Y).

salıverildiğini gördüğünde ise kızar, ifrit kesilirdi. Bu yüzden âmirleri ile arası açıktı, bunun için başta kaymakam onu harcamak isterlerdi. Hüseyin Çavuş da sevilmediğini anlamış, iki taraf birbirlerinden şüphe eder olmuşlardı. Bunun için çavuş kaymakamı sıkı bir kontrol altına almış ve şöyle bir plan tertiplemişti. Zaptiyeler arasında Hacı Ahmetoğlu adında bir zaptiye vardı. Bu Hacı Ahmetoğlu'nun Kara Ağaçlık denilen mahallin (şimdiki Ticaret Odası) tam karşısında güzel ve kullanışlı bir evi vardı. Çavuş o evi kaymakama kiralayacak, sahibi Hacı Ahmetoğlu'na da bu suretle kontrol ettirecekti. Plan kurulmuştu, çavuş kaymakama gidip,

- Beğim size güzel bir ev buldum, hem ucuz ve hem de kullanışlı, demişti.

- Kimin evidir o?
- Bizim zaptiye Hacı Ahmetoğlu'nun evi.
- Nerede?
- Hükümete yakın, Karaağaçlık'ta.
- Pekiyi çavuş, memnun oldum.

Çavuş gündüzleri hükümette kaymakamın kimlerle görüştüğünü görüyor ve biliyordu. Lakin geceleri acaba kiminle buluşuyordu? Bu çok mühim bir mesele idi. Evi kaymakama bunun için kiralamıştı. Kaymakam evi taşınmış, çavuş da zaptiyesi ev sahibi Hacı Ahmetoğlu'nun kulağına şunları fısıldamıştı:

- Mustafa göreyim seni, geceleri kaymakam beyin evine veyahut da madanın evine kimler geliyor veyahut geceleri nereye gidiyor, onu gizlice takip edeceksin, sabahları bana bildireceksin ve bu işi kimseye sezdirmeyeceksin.

Artık zaptiye Hacı Ahmetoğlu bu işe memur edildiği için ağası davulcu Hüseyin Çavuş onu gece nöbetinden affetmişti. Hüseyin Çavuş'u bu tedbiri almaya sevkeden saik, o günlerde halk arasında söylenen söylentiydi: "Çakırcalı Ahmet geceleri kadın kıyafetine girip bazı memurlarla görüşüyormuş!" Çakırcalı belki kaymakam ile de görüşebilirdi. Hüseyin Çavuş kendi mukadderatı için bunu aklına koymuştu. Aradan günler, haftalar ve aylar geçmişti. Hakikaten bir gece Çakırcalı Ahmet kadın kıyafetinde Karaağaçlık'taki mescide girmiş, kaymakam da evinden pencereden Ahmet'in geldiğini görünce, o da mescide gitmiş, her ikisi yarım saat kadar içeride kalmışlardı. Gözcü Hacı Ahmetoğlu da kendi evinin anahtar deliğinden görmüştü. (Bu mescid şimdiki Ticaret Odası'nın bulunduğu köşede idi. Gündüzleri Ali Kara adındaki mahalle hocası çocukları bu mescitte okutur, geceleri halk buraya namaza gelirdi. Bu mescide Ali Kara Mescidi denirdi. Kaymakamın damadı da mescide bitişik Hacı Mahmut'a ait evde oturuyordu.) Hacı Ahmetoğlu bu hali görünce heyecan-